

ROSMALLA

Jaargang 5
Nummer 2
juni 1995

Losse nummers f 6,25

In dit nummer o.a.:

- Huis van Meeuwen
- Maliskamp
- Neomisten in Rosmalen

Colofon

Rosmalla (ISSN 0925-2894) is een uitgave van de Heemkundekring Rosmalen en verschijnt eenmaal per kwartaal.

Redactie: Mari van de Ven en Harry Coppens.

Redactieadres: Stationsstraat 8, 5241 EE Rosmalen, tel. 04192-18349.

Secretaris Heemkundekring: Arie van de Ven, M. Nijhoffstraat 8, 5242 CV Rosmalen. Tel. 04192-14094.

Leden, abonnees en donateurs ontvangen *Rosmalla* en *Rosmalla Extra*. Donateurs betalen minimaal f 25,- per jaar. Abonnees (voor minimaal één jaar) betalen f 25,- per jaar (postabonnees f 35,- per jaar), over te maken op het bankrekeningnr. van de Heemkundekring, o.v.v. "abonnement Rosmalla".

Bankrekeningnr.: 18.45.43.444 (Rabobank Rosmalen, postgiro van de bank: 1099372) t.n.v. Heemkundekring Rosmalen, Deken Fritsenstraat 53, 5243 VM Rosmalen.

De meeste oude nummers van *Rosmalla* en *Rosmalla Extra* zijn nog verkrijgbaar op het redactieadres.

De redactie is niet verantwoordelijk voor de inhoud der ondertekende artikelen, waaraan ook nooit iets veranderd zal worden zonder overleg met de auteur(s). Foto's en andere illustraties worden te allen tijde teruggezonden; teksten op verzoek.

Copyright © 1995 Heemkundekring Rosmalen. Zonder toestemming van redactie en / of bestuur mag niets uit deze uitgave worden overgenomen.

Van de redactie

Blijkbaar zijn we bij de redactie teveel met de opmaak en te weinig met de inhoud van de *Rosmalla* bezig geweest. We willen daarom bij dezen onze excuses aanbieden voor twee zeer storende fouten onzerzijds. Ten eerste zijn in de rubriek *Kinderliedjes* twee liedjes opgenomen die niet in deze rubriek thuishoren. Hier zijn verschillende reacties op gekomen. Zie hiervoor verder de achtste aflevering van *Kinderliedjes*, waar deze keer *bewust* geen kinderliedjes in zijn geplaatst. Ten tweede -en waarschijnlijk zal dit verschillende lezers wel zijn opgevallen- zijn de eerste twee voetnoten uit het artikel van Wim Veekens verdwenen, en ook de twee voetnoten uit de elfde aflevering over Coudewater. We hebben de ontbrekende voetnoten hieronder alsnog opgenomen.

De redactie, Harry Coppens & Mari van de Ven

Ontbrekende voetnoten vorige *Rosmalla*: Der Busgerbeemde:

¹ Het eerste deel van dit artikel is verschenen in: *Rosmalla*, 4-4 (1994), pag. 1-5.

² A. Huizinga, *Encyclopedie van namen* (Amsterdam, 1955), pag. 197.

Coudewater:

³ Zie J.C.M. Poelman, 'Van klooster tot psychiatrisch ziekenhuis 1, *Rosmalla*, 2-3 (1992), 10-15.

⁴ Geraadpleegde bronnen (bij hoofdstuk V): Kronieken en Dodenboek van Coudewater en Bullarium Birgittanum (Uden, Maria Refuge); Handschrift Rector Zwijsen (Psychiatrisch Ziekenhuis Coudewater); J.A.F. Kronenburg, *Maria's Heerlijkheid in Nederland* (Amsterdam, 1905); *Historisch Winkler-Prins* (Amsterdam-Brussel, 1949); Cijsboeken (Rijksarchief's-Hertogenbosch); T. Nyberg, *Birgittinische Klöstergründungen des Mittelalters* (Lund, 1965); Van Gherwen, *Historie van Mariënbloom* (Emmerick, 1711); J. de Jong, *Handboek der Kerkgeschiedenis* (Utrecht, 1948).

Kopij voor het volgende nummer inleveren vóór 1 augustus 1995.

Bij de voorplaat: Jan Verhoeven bij 'zijn' Gedachteniskapel bij gelegenheid van de officiële opening op 4 mei 1995 (foto Arie van de Ven; coll. Heemkundekring Rosmalen).

Voor U gehoord 3

Harry Coppens

- D'n dieje he' alted op alles en iederin wè op te merke. Of detter aon hum niks mankeert. Mar ja ge mot mar denke: Ge wort noit dur 'n rijtuig, mar alted dur 'n strontkar overreje.
- Menne auto duuget de laotste ted niej al te best. Vurral smerreges krèig ik 'm haost niej aon de praot en onderweges sputtert iej ok voort dik teege. Dan lektiej voort veul op jouw, zin 't wefke.
- Gè praot smerreges oewe mond ok niej vurbè. Mar ge mot niej denke detter 'ne neije kumt.
- Dè kan d'n braone niej trekke. D'r zen hegge diej harder schudde.
- Snapte gè diej buure van ons nouw? Hulliej keinder leege tot saoves laot op straot te valle. Daor kan toch niks terechte van komme. Ge het erreges wel gelijk, zin z'n wefke. Mar ik zeg mar niks, want we hen zelluf ok nog kore op 't veld.
- Hedde gelliej niks vur onze Jan? Want diej mag niks hebbe.
- Ze zitte meeje 'n hel stel aon de bar. No' wè gebuurt te hebbe wurt er gewet um 'n fles snevel wiej 't miste kan drinke. De fust, zoès iej wurt genoemd in 't durrep, wint. Essiej er dan nog inne vat op de overwinning, valtiej op de grond en dan zittiej: *Goij diej fles snevel mar over me hinne. Diej trekt er wel in.*
- De groei is er bè ouw voort aorig ut, zin Driek teege zunne tachtigjaorige buurman. Ge wort me't jaor kleinder. Och, zinniej, 't gif ammaol niks, zolang ik mar boove de grond blèif.
- Ze zitte saame in 'n kroeg en hij drinkt goewd aon. Dan zietiej inins 'n ander stel zitte. Hij zi' teege z'n mèdje dettiej er eefkes hinnege'. Dan zietiej z'n eige in de spiegel zonder 't eigelijk te beseffe en dan zittiej: 't hoeft al niej mèr. Hij kumt er al aon.
- Es de lucht valt zèn alle veugelkes gevang. Mar ze zinne ok wel: Es de lucht valt hèn we ammaol platte huuj.
- In Balkum hèn ze 't haontje van de kerktore gehaold. Waarun hèn ze dè nouw toch gedaon, zin 't wefke. Och, er kwaam toch gin kiep mèr in de kerk.
- Dè durske van hiernevee is nog mar amper vijftien jaor, mar 't vrijt teege de klippe umhog. Ons moeder zin toen: Vruug in de wèij, vruug vet.
- D'n dieje leupt neeve z'n schoen. Hij mènt dettiej iets meer is dan 'ne rechte vèrkesstert. Hij is toch ok mar 'ne Rosmollese èipel.
- Dè's me toch 'ne aorige. Diej is zeker achter 'n krom voor geteuld. Van dè soort hoefde vur mèn gin zetèipel te bewaore.

Het "Huis van Meeuwen" (21 april 1873)

Harry Coppens

Op zondag 5 maart 1995 stond de Eucharistieviering in de St. Lambertuskerk te Rosmalen in het teken van de restauratie van het grafmonument "Van Meeuwen".

Het Huis van Meeuwen. Coll. Heemkundekring Rosmalen.

In de vorige eeuw heeft de familie van Meeuwen veel betekend voor de Rosmalense gemeenschap; mede door hun toedoen konden de zusters van Schijndel hier een klooster annex school oprichten. Voor de overleden familie Van Meeuwen werd aan de Noordkant van de kerk een grafkelder met hoogopgaand monument ingericht. Omdat er geen nabestaanden waren en vanwege hun betekenis voor de gemeenschap, kwam de zorg *in perpetuum* (d.w.z. voor altijd) te liggen bij de parochie. Het monument dreigde te vervallen. Het parochiebestuur wilde het restaureren en deed een beroep op de congregatie van de zusters van Schijndel om te participeren in de kosten. De congregatie besliste daarin zeer welwillend. In de viering van 10 uur op zondag 5 maart was een afvaardiging van de congregatie aanwezig. De viering stond in het teken van de inzet van de parochianen "vroeger en nu". Na de dienst werd het monument bezichtigd. Tot slot was er een gezellig samenzijn in de bovensaal van de pastorie voor de zusters en de leden van de parochievergadering en het parochiebestuur.

Wie was Marie Therese van Meeuwen en welke betekenis heeft haar Stichting voor Rosmalen gehad?

Zij werd in het eerste decennium van de negentiende eeuw in Eynatten geboren en haar naam zal onverbrekkelijk verbonden blijven met Rosmalen en de Lambertusparochie in het algemeen en de congregatie van Schijndel in het bijzonder. Van haar reeds gesloten huwelijk te Eynatten met Frans Jacob Anton van Meeuwen uit Den Bosch, vond Lies Duffhues dit huwelijkscontract, dat werd overgelegd aan de beambte van de Burgerlijke Stand te Den Bosch. Het luidt als volgt: "In het jaar een duizend acht honderd vijf en dertig den zeven en twintigsten dag der maand November des middags om twaalf ure, voor ons Wethouder der stad 's-Hertogenbosch, Beambte van den Burgerlijken Stand, zijn verschenen: De

De Kerkstraat te Rosmalen met links het Huis van Meeuwen en rechts de oude bewaarschool. Coll. Heemkundekring Rosmalen.

Heer Frans Jacob Anton van Meeuwen, oud dertig jaren, geboren alhier, van beroep koopman en Vrouwe Maria Theresia Coenen, oud negen en twintig jaren, geboren te Maastricht, welke ons te kennen gaven een huwelijk te hebben gecontracteerd den tweeden Mei achttien honderd vier en dertig voor den heer N.J.Pelzer, officier van den Burgerlijken Stand te Eynatten, Departement Aken, in Pruisen, van welk huwelijk zij ons de akte in de hoogduitse taal geschreven, in goeden vorm opgemaakt, behoorlijk gelegaliseerd en aldaar geviseerd voor zegel en geregistreerd, benevens een daarvan door den beëdigden vertaler Coolen alhier opgemaakt Nederduitsch translaat, vertoond en met verzoek dat wij de gemelde

akte in de loopende registers van huwelijken dezer gemeente wilden overschrijven. Waaraan wij in overeenkomst met artikel 171 van het Burgerlijk Wetboek hebben voldaan, met geregde vertaling in de twee loopende registers van huwelijken over te schrijven; Zullende gemelde akte van huwelijk met de daaraan gehechte vertaling gevoegd blijven aan het huwelijksregister, dat bestemd is om ter griffie der Regtbank te worden gedeponereerd, luidende de vertaling.

Extract uit het trouwregister van den Burgerlijken Stand Eynatten, District Eupen, Departement Aken, zijnde van den volgenden inhoud: 'Huwelijksverklaring. In het jaar duizend acht honderd vier en dertig, den tweeden Mei 's morgens ten tien ure, verscheen voor mij N.J.Pelzer, gedelegeerd Adjunct Burgemeester van Eynatten, als Beambten van den Burgerlijken Stand, de Heer Frans Jacob Anton van Meeuwen, oud negen en twintig jaren, geboren te 's-Hertogenbosch, Departement Noord-Brabant, van beroep koopman, wonende te 's-Hertogenbosch, zoon van de te 's-Bosch overleden Frans Joseph Mathias van Meeuwen en Maria Coenen, Mejuffrouw Maria Theresia Coenen, oud acht en twintig jaren, geboren te Maastricht, Departement Limburg, zonder beroep, wonende te Eynatten, Departement Aken, dochter van den Heer Jacob Andreas Coenen, hier tegenwoordig en toestemmende, en van de te Aken overledene Maria Helena Poel, woonachtig te Eynatten, Departement Aken, dewelke aan mij gevorderd hebben het kuischen hier aan te gaan huwelijk wettiglijk te sluiten, en in overweging genomen, dat de voorschreve openbare bekendmakingen van het huwelijk werkelijk voor het huis der gemeente 's Bosch en Eynatten hebben plaats gehad, namentlijk de eerste op Zondag den twintigsten April van dit jaar, dat voorts de verklaring van deze bekendmakingen openlijk is aangeplakt geworden en eindelijk dat er geene beletselen tegen dit huwelijk zijn ingekomen, heb ik willende aan hun verlangens voldaan, na voorgelezen te hebben de stukken tot de tegenwoordige akte benoodigd; namentlijk de geboorte-extracten der zich vereenigende personen onder insgelijks buurman der jonge vrouw, en Johan Adolf Herings, kapper, wonende te Eynatten, die verklaarde een buurman van de jonge vrouw te zijn, en hebben de vier getuigen, zooals de nieuw getrouwen, deze akte na alvorens voorgelezen te zijn, met mij ondergetekend. F. van Meeuwen, Th. Coenen, J.A. Coenen, Joh. Math. Coenen, P. Jacob Jonas, Joh. Laurens Goebels, J.A. Herings (get.), N.J.Pelzer Adjunct Burgemeester, voor extract conform Eynatten, vijftien Augustus 1835 het Burgemeester Ambt (get) N.J.Pelzer.' Bovenstaand handschrift werd hiermede als echt bevestigd, Aken, den 22 Augustus 1835. De president der Regtbank (get) Hoffman.

De echtheid van vorenstaande handschrift van den President van het Koninklijk Geregts-hof te Aken wordt hiermede bevestigd, 's Hage 29 September 1835. De Koninklijke Pruisische gezant (get) E.G. van Lottum, buitengewoon gezant en gevolmachtigde minister van Zijne Majesteit de Koning van Pruisen, 's Gravenhage den 7 oktober 1835 voor den Minister van Buitenlandse Zaken. De Secretaris Generaal van het Ministerie (get) A. Ceeling voor translaat conform deze

geasigioneerde akte (geteekend) Coolen. Na voorlezing te hebben gedaan van het tegenwoordig Proces-verbaal hebben de comparanten deze met ons geteekend. Verder staat geregistreerd te 's Bosch den zes en twintigsten November 1800 vijf en dertig, deel 22, fol 24, ontvangen voor regt tachtig centen makende met de dertig en een halve opcenten eene gulden en tien en een halve cents. De ontvanger- geteekend. J. Rits.

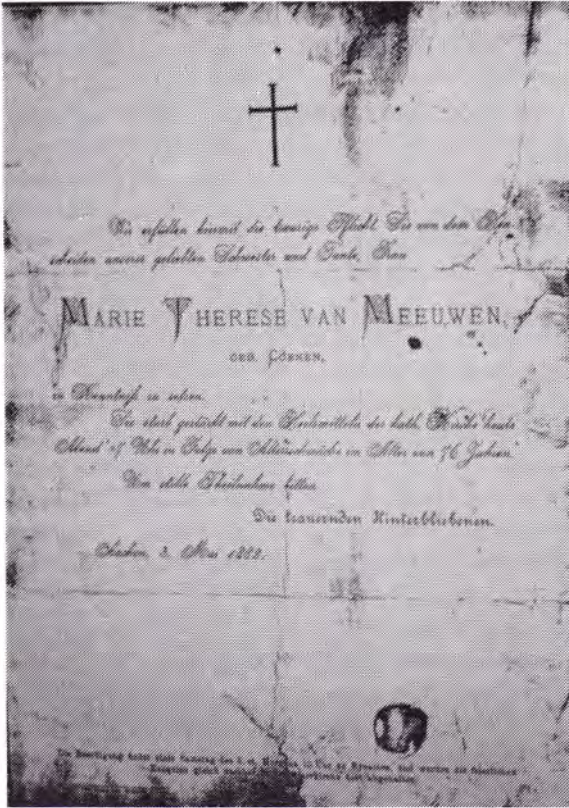
Gedaan ten Stadhuize der Stad 's-Hertogenbosch, Dag Maand en Jaar als boven. F.van Meeuwen, De Wethouder der Stad 's-Hertogenbosch Th. Coenen, Beambte van den Burgerlijken Stand P. van Thije Hannes."

Van Marie Thérèse van Meeuwen resten geen geschilderde portretten, geen verbleekte fotografieën. Toch kunnen we uit een bewaarde briefwisselingen enkele officiële documenten ons een beeld vormen van deze opmerkelijke vrouwe. Zij was een zeer welgestelde dame, die haar gelden en bezittingen ook ten dienste wilde stellen van de noodlijdenden in haar tijd. Rond het jaar 1870 heeft zij het plan opgevat om een inrichting te stichten, waar arme, oude en gebrekkige mensen opgenomen en liefderijk verzorgd zouden kunnen worden. Zij is zelf enkele lokaties voor de inrichting gaan bezien en heeft haar keuze laten vallen op een gedeelte van haar **Buytengoet Eykenburg**, gelegen in de gemeente Den Dungen. In de pastoor van Den Dungen vindt zij een vertrouwenspersoon, aan wie zij haar plannen ontvouwt en hem alles meedeelt aangaande haar ziekte en haar persoonlijke omstandigheden. Zoals uit haar brieven blijkt, wil zij persoonlijk toezien op het tot stand komen van **Het Gesticht**. *Tegen half Mei denk ik over te komen en sal dan eenige duizenden meedebrengen. Uw Dinaresse M.Th. van Meeuwen.* Haar teleurstelling is groot als blijkt, dat de kerkelijke overheid niet kan instemmen met de door haar gekozen lokatie. *Erwarden heer Pastoor, Ik moet Uwe bemerken, dat meine intensie altyd gewesen is, een gesticht vor oude mannen en vrouwen op te richten. Mar denkt Uwe Mijne verwondering als gij Mijn Heer pastoor Mij schreef en het mijn seer deet afraden op mijn Buyten een dergelyk Gesticht te bauen. Hij gaaf voor, dat het dorp te ver weg war. Hat dit Monseigneur niet even so goet kunnen doen, dan had ik dadelik mijne plannen kunnen veranderen. Maar dit later, by mijnen sikeliken Tustand te moeten verneemen, heeft mijn nog meer quad aan mijne sikte getaan. Uwes droevige Dinaresse M.Th. van Meeuwen.*

Het buitengoed Eikenburg is zeker drie kwartier gaans verwijderd van de omliggende rooms katholieke kerken van Berlicum en Rosmalen en nog verder van de kerk van Den Dungen. Het zou daarom voor de verplegenden en zeker in nog grotere mate voor de verpleegden bijna niet mogelijk zijn de kerkelijke diensten regelmatig bij te wonen. Pastoor Oliviers weet haar te bewegen haar plannen niet op te geven, maar zodanig te wijzigen, dat het gesticht wordt gebouwd in de zogenaamde **Kerkenhoek** in Rosmalen in het zicht van de Lambertuskerk aldaar. Ook zal naast het opvangen en verzorgen van arme, oude en gebrekkige mensen, het huis geschikt worden gemaakt voor het geven van katholiek onderwijs aan meisjes in Rosmalen. Het zal **Het Gesticht Van Meeuwen** gaan heten. Dit is de

oorspronkelijke naam. Bij de intronisatie (13-8-1917) werd het herdoopt in **Klooster Heilig Hart**. Bij gelegenheid van het eerste eeuwfeest werd de oude naam **Huis Van Meeuwen** weer geplaatst. Met instemming van de Algemeen Overste te

Schijndel, Zuster Maria Emmanuel de Gier, betrokken de volgende vijf zusters van Schijndel op 21 april 1873 het **Huis Van Meeuwen**, te weten: Zuster Wilhelmina van Vlokhoven (Overste), Zuster Scholastica van de Kamp, Zuster Vincentia Vugt, Zuster Mechtildis Olieslagers en Zuster Berchma de Gier. Vanaf mei dat jaar wordt er al onderwijs gegeven aan meisjes en vanaf juni worden er mannen en vrouwen opgenomen, en verzorgd en verpleegd. Mevrouw van Meeuwen heeft haar **huis** niet meer kunnen bezoeken. Vanwege haar ziekte is zij langdurig in het buitenland geweest. Zij is overleden in Aken op 3 Mei 1882 en op 6 mei te Eynatten (haar geboorteplaats) begraven. Haar overlijdensbericht luidde als volgt:

Overlijdensbericht van Mevrouw van Meeuwen. Coll. Heemkundekring Rosmalen.

traurige Pflicht Sie von dem Hinscheiden unserer geliebten Schwester und Tante, Frau Marie Therese van Meeuwen geb Coenen In Kenntniss zu setzen. Sie starb gestärkt mit den Heilmitteln der kath. Kirche heute Abend 7 Uhr in Folge von Altersschwäche im Alter von 76 Jahren. Um stille Theilnahme bitten Die trauernden Hinterbliebenen, Aachen, 3. Mai, 1882."

Maar in haar geest is het werk, zoals zij dat bedoeld heeft, al die jaren voortgezet door de zusters van Schijndel. Een relaas uit de beginjaren in Rosmalen.

Ruim een jaar waren de zusters hier gevestigd, toen een gedeelte van Noord-Brabant door de doorbraak van de Maasdijk onder water werd gezet. Ook Rosmalen werd door de ramp getroffen en de mensen, vooral uit de lager gelegen gedeelten van het dorp, kwamen in troepen naar het klooster om hulp en huisvesting. Maar ook het Gesticht zelf bleef niet watervrij, want alle vertrekken gelijkvloers stonden onder. Alles vluchtte naar de eerste verdieping en beneden liep men over planken, die hier en daar op een schraag rustten. Het waren geen al te veilige paden en op een goede morgen lag een der zusters al op de rug in het water. Door het water konden de deuren niet gesloten worden en zodoende had iedereen in het klooster beneden zo ongeveer vrije toegang. Een man die blijkbaar een stevig glaasje gedronken had, maakte er gebruik van, om eens een kijkje in het klooster te nemen. Men trof hem aan in de keuken en men kon hem zo te naasten bij beduiden, dat men er in het klooster geen vergunning op nahield. Veel mensen waren ondergebracht in de hoger gelegen scholen, terwijl verscheidene stuks vee op takkenbossen in de bewaarschool gestald waren. Op schuiten liet de gemeente overal brood en kaas bezorgen, zodat het volk tenminste geen honger leed. "In een grote kalkbak, die tot schuit was gepromoveerd, werd elke morgen de beevaart ter kerke ondernomen. De inscheping bood telkens kritieke ogenblikken, maar de bekwame stuurman-roeier bracht zijn passagiers immer veilig thuis .....behalve op een goeie morgen, toen de kalkbakschuit, door welke oorzaak dan ook, omsloeg en de zusters als echte drenkelingen enige ogenblikken in werkelijk gevaar verkeerden. Een woord van hulde en warme dank moet hier gewijd worden aan de nagedachtenis van Antonius van Krei, die in die moeilijke tijd, en jaren lang daarna, de trouwe knecht was van de zusters en bij die watersnoodellende onschatbare diensten bewees." Heel dikwijls was "Toon Kraai", zoals hij door iedereen werd genoemd, een reddende engel voor de zusters in die bijzonder zware omstandigheden. Enige jaren later -pastoor Fritsen had intussen pastoor Oliviers opgevolgd- werd Rosmalen bezocht door de typhus. De zieken die er aan leden, werden ondergebracht in barakken en de pastoor ontbood 'n Duitse kloosterbroeder voor de verpleging van de mannen en jongens en 'n dito pleegzuster voor de vrouwelijke patiënten. Omdat de broeder het werk niet aan kon en de zuster er tussenuit trok, klopte de pastoor bij Moeder Overste aan. Onmiddellijk boden zich drie zusters aan om de typhuslijders te helpen, te weten, Zr. Wilhelmina van Vlokhoven, Zr. Salesia en Zr. Cornelia Turken. Er was moed en edelmoedigheid voor nodig. Het totaal vervuilde stro moest met een riek naar buiten worden getransporteerd, maar in de kortste tijd waren de zaken al heel wat verbeterd. Om de zusters zelf tegen besmetting zoveel mogelijk te vrijwaren wilde de dokter beslist, dat zij sigaretten zouden roken. Met veel moeite lieten zij zich ten laatste overtuigen en dampden zij als een schoorsteen. Intussen was het alsof de zusters de zegen van O.L.Heer hadden meegebracht, want dadelijk nam de ziekte bij veel patiënten een goede wending, de nieuwe gevallen werden zeldzamer en na enige weken konden de zusters en de zieken voldaan naar huis terugkeren.

Geen wonder, dat Rosmalen zijn zusters waardeert, en bij het gouden feest van het bestaan van **Het Huis Van Meeuwen**, op 21 April 1923, daarvan de duidelijkste bewijzen gaf door een enthousiaste feestviering, een oprechte deelneming in de jubelvreugd en milde geschenken. Zoals reeds vermeld hebben zij zich ook zeer verdienstelijk gemaakt voor het onderwijs. Niet alleen voor het lager onderwijs, maar onder hun deskundige leiding kon ook de VGLO-school uitgroeien tot een volwaardige huishoudschool. Tot 1930 hebben zij de opvoeding van ouderloze kinderen ter hand genomen en bejaarden verzorgd. Zij hebben zieken verpleegd in de verpleeghuizen, maar ook zieken en bejaarden thuis verzorgd. Overledenen hebben van hen de laatste zorg mogen ontvangen. Ook verleenden zij hulp op de pastorie en hadden een groot aandeel in de pastorale zorg voor de Rosmalense gemeenschap. Ook nu nog kunnen mensen in Rosmalen rekenen op hun toewijding. Het **Huis Van Meeuwen**, waar zij hun domicilie hadden, heeft plaats gemaakt voor een woonvoorziening voor ouderen en heet nu **De Van Meeuwen Hof**. Zo blijft de zorg voor de medemens, waarmee de zusters zijn begonnen, gecontinueerd. De herinnering aan Mevrouw van Meeuwen blijft bewaard in de naam. De herinnering aan de familie wordt in ere gehouden in het monument dat ligt aan de Noordzijde van de Lambertuskerk, waar enkele leden van de familie hun laatste rustplaats hebben gevonden. Begraven liggen hier haar man Franciscus en zijn broer Bernardus. Van de laatstgenoemde plaatsen we hier zijn akte van overlijden en tevens de toestemming om het lijk over te brengen van Den Bosch naar Rosmalen.

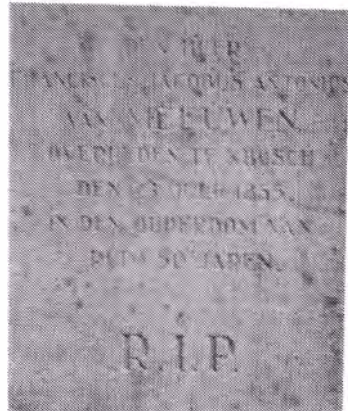
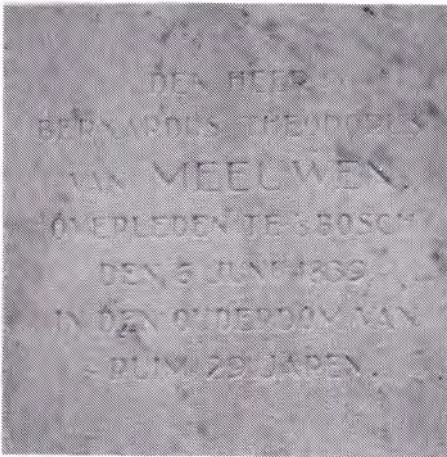
"In het jaar een duizend acht honderd negen en dertig, den zevenden dag der maand Juni, voor ons Wethouder der Stad 's-Hertogenbosch, Beambte van den Burgerlijken Stand, zijn verschenen Leonardus Dekkers, van beroep arbeider, oud drie en veertig jaren, wonende binnen deze gemeente, kennisse van de overledene, en Petrus Mathias Steins, van beroep arbeider, oud negen en vijftig jaren, mede wonende binnen deze gemeente, kennisse van de overledene, welke aan ons verklaard hebben, dat alhier op gisteren, om half tien ure des morgens is overleden de heer Bernardus, Theodorus van Meeuwen, grondeigenaar, ongehuwd, oud negen en twintig jaren, geboren te 's-Hertogenbosch, wonende binnen de gemeente Rosmalen, Noord-Brabant, alhier overleden, wijk A, nummer vier en twintig, zoon van wijlen den heer Franciscus Josephus Mathias van Meeuwen en van wijle Maria Ida Coenen, en hebben wij hiervan opgemaakt de tegenwoordige akte van overlijden, die, na voorlezing is getekend door ons, en de eerste aangever; hebbende de tweede verklaard niet te kunnen schrijven, noch zijnen naam teekenen. Leonardus Dekkers De Wethouder der Stad 's-Hertogenbosch, Beambte van den Burgerlijken Stand W.H. van Thije Hannes."

De toestemming om het lijk van Bernardus van Meeuwen over te brengen naar Rosmalen: "Wij, Jonkheer Willem Hendrik van Thije Hannes, Wethouder Ambtenaar van den Burgerlijken Stand der Stad 's-Hertogenbosch, verklaren dat wij op verzoek aan den heer Franciscus van Meeuwen, koopman, wonende binnen

Grafmonument familie van Meeuwen. Coll. Heemkundekring Rosmalen.

Grafopchriften van Bernardus en Franciscus van Meeuwen.

deze stad, aan denzelven hebben overgegeven het lijk van dezelfs broeder de heer Bernardus Theodorus van Meeuwen, waarvan het overlijden dees ons op gisteren in kwaliteit als boven is geconstateerd en ingeschreven op de Registers van overlijden, welk lijk de naastbestaanden van de overledenen voornemens zijn te doen overbrengen naar de gemeente Rosmalen, Provincie Noord-Brabant, teneinde aldaar begraven te worden onder rekwisieten daartoe staande. Zullende hetzelfde lijk bij aankomst aldaar, moeten worden vertoond aan den Heer Burgemeester der gemeente, aan welke wij eene expeditie van deze akte zullen doen toekomen, welke de verzoeker met ons heeft getekend. 's-Hertogenbosch, den achtsten Juni, achttien honderd negen en dertig. De Wethouder voornoemd W.H. Thijs Hannes, F. van Meeuwen."

De laatste zusters van het Huis van Meeuwen. V.l.n.r. Jacqueline, Cunera, Magdalena, Gijsberdine en Elisa. Coll. Heemkundekring Rosmalen.

Op 26 oktober 1986 hebben de laatste vijf zusters, te weten Zr. Jacqueline, Zr. Magdalena, Zr. Cunera, Zr. Gijsberdine en Zr. Elise afscheid genomen van **Huis Van Meeuwen**. Moge het thans gerestaureerde monument een levende herinnering blijven aan een bijzondere Vrouwe en aan zorgzame Zusters, die ons tot voorbeeld mogen zijn.

Ter verduidelijking nog wat verdere informatie betreffende de familie van Meeuwen: Ook de vader van Bernardus Theodorus van Meeuwen, de Heer Franciscus Josephus Mathias van Meeuwen was getrouwd met ene Maria Ida Coenen. Zijn zoon Frans Jacob Anton van Meeuwen trouwde met Maria Theresia

van Meeuwen en was dus een zus van zijn moeder. Zijn oudste zoon Jan van Meeuwen stierf te Utrecht in 1839 en zijn andere zoon is te Aken overleden in 1840. Ook betreffende de toestemming om het lijk van Bernardus over te brengen naar Rosmalen, hoewel hij in Rosmalen woonde, het volgende. Zeer waarschijnlijk is hij eerst in Den Bosch begraven geweest en later toen het monument gereed was opgegraven en naar Rosmalen overgebracht.

Van klooster tot psychiatrisch ziekenhuis 12

J.C.M. Poelman

VI: Voltooiing van het Coudewaters klooster

"Item Anno Dni MCCCCLXXV soe is in den cloester te Mariënwater beghonnen te tymmeren die nye kercke onder der Abdissen Heylich Oyvers ende onder den confessor Heer Gerrit van Rossem. Sy heeft den iersten steen gheleit in den naem van mijnheer Wyllem van Egmont, die den cloester veel weldaden heeft ghedaen." Deze woorden in de kronieken van het oude Coudewaterse klooster betekenen de kroon op het werk, dat Vrouw Milla de Campen in 1435 te Coudewater begon. Uit heel de geschiedenis van dit klooster van de orde van St. Birgitta blijkt duidelijk, dat de uitbouw van het klooster deelsgewijze plaats vond en ongeveer gelijke tred hield met de groei van de twee conventen van de Broeders en de Zusters. Helaas vinden we nergens nauwkeurig opgetekend, hoe de opbouw van dit klooster in de verschillende jaren precies tot stand kwam. Slechts van het eerste begin van het klooster en van het begin der kloosterkerk vinden we in bovenvermelde kronieken een officiële aantekening.

Toch stelt men zich vanzelfsprekend de vraag: waarom begon men pas in 1475 met de bouw van de eigenlijke kerk? Waren er tot dan toe misschien bepaalde omstandigheden aanwezig geweest, die de bouw van deze kerk in de weg stonden? Een reden hiervoor is natuurlijk geweest de betrekkelijk langzame groei der conventen na het eerste aarzelende begin van het klooster Coudewater. De daarop volgende snelle groei van de conventen rond de jaren 1450 eiste eerder een uitbouw van de gebouwen dan van de kerkruimte. Diezelfde conventen leden in de daaropvolgende jaren echter tegelijkertijd weer zo'n groot verlies aan mensen, die zij moesten afstaan voor nieuwe stichtingen, dat de noodzaak voor een nieuw kerkgebouw zich ook toen niet deed gelden. Enige personen werden er voor een nieuwe stichting gezonden naar Dendermonde, een paar naar Brielle, enigen naar Soest en twee naar Kampen en tenslotte nog negen naar Kleef. Een aderlating van ongeveer twintig mensen dus. Bovendien vinden we in de jaren 1460-1470 nog

twintig sterfgevallen vermeld in het Dodenboek van Coudewater. Alleen om de conventen op dezelfde sterkte te houden was er dus reeds een behoorlijke aanwas van nieuwe leden nodig, zodat er van ruimtegebrek in de bestaande kerkruimte niet zo direct sprake zal zijn geweest.

Een tweede reden voor deze vertraagde kerkbouw is misschien, dat het klooster in de daarop voorafgaande jaren niet goed raad wist met een *ingesloten* Zuster, wier cel tegen de tot dan toe gebruikte kerkruimte aangebouwd was. We maken hier kennis met een boetepraktijk uit de middeleeuwen, waar menige lezer nu misschien een beetje medelijdend de schouders voor ophaalt, maar die in feite een geweldige zelfverloochening inhield van de persoon, die deze daad stelde. Deze middeleeuwse praktijk sluit a.h.w. aan bij de praktijk der kluzenaars uit de eerste eeuwen van het Christendom, die de woestijn introkken om er afgescheiden van de wereld in de eenzaamheid door boete en gebed in nauwer contact te treden met God. Deze mensen lieten zich op hun eigen verzoek inmetselen in een cel of kluis, die tegen een kerk of kapel aangebouwd was, met geen ander ideaal dan datgene wat ook de kluzenaars in de woestijn bezielde. Zij werden aangeduid met de naam *inclusi* of *besloten*, omdat er voor hen geen ander contact met de buitenwereld mogelijk was dan door een klein venster, dat uitzag op het altaar in de kerk en waardoor behalve de H. Communie ook het dagelijks voedsel werd aangereikt.

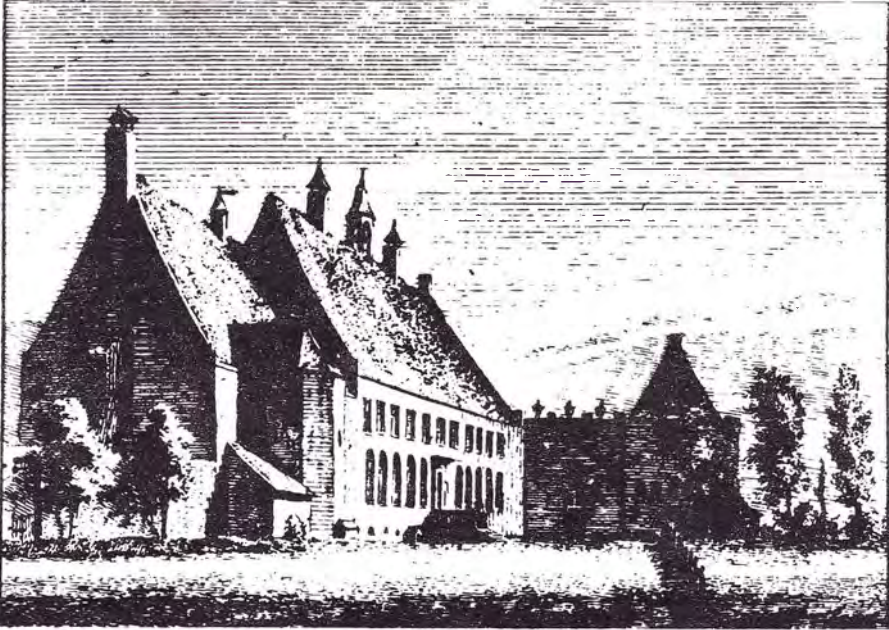
Nederland heeft heel wat van deze besloten gekend. Er wordt reeds in 1225 melding gemaakt van een besloten kluzenares binnen de stad Groningen. In 1232 verbrandde in het dorp Usquert een besloten tegelijk met de kerk. In 1432 en 1434 zijn er zulke besloten te Nijkerk en ook in Middelburg treffen we er in 1466 een aan. De meest bekende is echter wel Zr. Bertken, wier kluis aanleunde tegen de Buurtkerk te Utrecht. Als dertigjarige vrouw liet zij zich in 1457 inmetselen, verbleef 57 jaar in haar kluis en werd er in 1514 ook in begraven. Deze Zr. Bertken heeft door de gedichten, die zij in haar kluis schreef, een bijzondere plaats gekregen in de middeleeuwse literatuur. Zelfs in een tijd, die nog verre van oecumenisch was, waarin de Katholieken in Nederland nog beschouwd werden als tweede rangs burgers en bedrijvers van afgoderij, werd er door prof. W. Moll in 1863 een zeer waardeerend artikel geschreven over Zr. Bertken in de *Kalender voor de Protestanten in Nederland*" (8ste jaargang, blz. 85-11).

Ook Brabant heeft dergelijke ingesloten gekend o.a. te Driel, te Den Bosch, waar de kluis aanleunde tegen de kerk van het Begijnhof op de Parade, te Oss, waar Jan Sanders dochter Claerken de uitverkorenen was, en dan tenslotte te Coudewater. Deze insluiting, waarbij de Zuster onder gebeden en gezangen vanuit de Kerk of kapel naar de kluis werd begeleid en ingemetseld, geschiedde veelal door de bisschop zelf, die te voren een zeer zorgvuldig onderzoek had laten instellen niet slechts naar de zuivere motieven van deze Zuster, maar ook naar haar geestelijke en lichamelijke conditie. In het Dodenboek van Coudewater staat over dit alles niets vermeld. We lezen er slechts op 17 april 1472:

Sr. Elisabeth, in die cluse ghestorven, oud 77 jaer.

Redelijk veronderstellende, dat de bisschop er zeker niet aan meegewerkt zal hebben om een oud afgeleefd nonnetje in te metselen, kan men haar insluiting plaatsen tussen 1445-1455, in een tijd dus, waarin er nog allerm minst behoefte bestond aan een grotere kerkruimte, omdat toen pas de werkelijke groei van de Coudewaterse gemeenschap op volle toeren kwam. Dat het verblijf van deze Zuster in haar kluis tenslotte een hinderpaal zou kunnen vormen voor de bouw van de nieuwe kerk, was toen nog allerm minst te voorzien.

't Klooster Koudewater anno 1750. Aquarel van H. Spilman.

De derde en voornaamste reden, waarom de kerk pas in 1475 tot stand kwam, is echter van economische aard. Het moeizame begin en de langzame opbouw van het klooster te Coudewater en tevens de hulp, die aan de nieuwe stichtingen geboden moesten worden, slokten de financiële reserves, zo die er al waren, volledig op. Bovendien was het klooster Mariënwater te Coudewater nog een te jonge stichting om door verkregen erfenissen of schenkingen een wat grotere armslag te hebben, zoals de oudere kloosters en abdijen met hun vaste bronnen van inkomsten uit landerijen en dergelijke die hadden. Het grote voordeel hiervan was, dat het klooster Coudewater zich in een grotere welwillendheid der bevolking mocht verheugen dan vele kloosters elders. Dit uitte zich in meerdere geschenken zoals boter, kaas eieren, brood, worst, wijn of bier, die aan de kloosterpoort werden aangereikt of door weldoeners zelfs bij testament als een jaarlijkse gave voor de grote feestdagen werden vastgelegd. We vinden deze dingen vermeld in de kronieken en in het Dodenboek, waar zowel de grote als de kleine schenkers hun

plaatsje kregen. De heer Jan van Aerp, die stierf op 30 juni 1552, liet bij testament de Zusters zelfs delen in de vreugde van de Bossche kermis door hen ieder jaar op de Boschkermisdag *een menghelen wyns (een pint wijn), ghebraden (wild) en een bouwelinck (worst)* te bezorgen. Het kostte de Zusters echter wel *een lange vigilie voor sijn lieve siele*.

Deze algehele welwillendheid der bevolking ten opzichte van het Coudewaters klooster kon echter niet verhinderen, dat ook Coudewater viel onder de algemene maatregelen van bestuur, die Philips van Bourgondië uitvaardigde op 2 januari 1464 naar aanleiding van de grote brand, die in 1463 de stad Den Bosch teisterde en voor een groot deel in de as legde.

In het derde hoofdstuk zagen we reeds, hoe vele stedelingen zich onbehaaglijk voelden door het ontstaan van de vele kloosters binnen de muren der stad. Zij zagen daarin niet geheel ten onrechte een bedreiging voor hun eigen bestaan. Rond 1430 waren er daarom in vele steden reeds maatregelen genomen om het zich door erfenissen uitbreidende bezit der kloosters binnen de stadsmuren aan banden te leggen. Er was echter nog meer, waardoor het opbehalten van de burgerij tegen de kloosters was blijven smeulen. De meeste kloosters bezaten immers niet slechts vrijdom van belasting, maar waren bovendien nog vrijgesteld van de hand- en spandiensten, waartoe verder iedere stadsbewoner verplicht was. Dit drukte des te zwaarder per hoofd op de burgerij van een stad als Den Bosch, waar toen ongeveer een op de twintig inwoners kloosterling was.

Wat echter de grote ergernis der gilden in Den Bosch uitmaakte, was het feit, dat vele kloosters binnen de stadsmuren bovendien nog in hun onderhoud voorzagen door eigen weverijen en spinnerijen. Daar de kloosterlingen kosteloze werkkrachten waren, konden de kloosters hun producten immers niet alleen mooier en beter, maar ook goedkoper op de markt brengen dan de gilden. Het gevolg hiervan was, dat niet slechts de prijzen gedrukt werden, maar dat bovendien de werkopdrachten aan de gilden verminderden. Philips van Bourgondië, die geenszins anti-kerkelijk noch anti-kloosterlijk was, zag heel goed in, dat er daarom nog andere maatregelen genomen dienden te worden om de economie der steden te beschermen tegen de groeiende overvloed aan kloosters (Drs. L. v.d. Meerendonk; *Tussen Reformatie en Contra-Reformatie*).

Bovendien kon hij als meer dan zestigjarige man behalve de moeilijkheden, die hij reeds had met zijn eigen zoon Karel de Stoute, die kwaad van het hof was weggelopen en zich in Holland had teruggetrokken, en de moeilijkheden die hij had met de Staten van Holland, die buiten hem om voor de 9de januari 1464 te Brugge een vergadering hadden belegd voor de vertegenwoordigers van alle gewesten van Holland en Zeeland, zich niet veroorloven nu ook nog moeilijkheden met een stad als Den Bosch te krijgen. Toen dan ook na bovenvermelde brand de kloosters weigerden om hun aandeel bij te dragen tot de spoedige wederopbouw van de stad en de Bosschenaren hier fel op reageerden, greep Philips onmiddellijk in. Hij vaardigde een besluit uit op 2 januari 1464, waarin bepaald werd, dat de

geestelijkheid in het vervolg evenals de burgerij belasting moest betalen. Tevens mochten de kloosters op geen enkele manier meer cijnsen, renten of goederen verwerven zonder toestemming van de landheer, tenzij deze bleven beneden een bepaald bedrag en bestemd waren voor fundaties en jaargetijden. De meest vër strekkende maatregelen betroffen echter wel de bepalingen van het erfrecht, die inhielden, dat zelfs al datgene, wat bij testament aan vaste goederen aan een kloosterling werd vermaakt, na diens dood weer moest worden teruggegeven aan de familieleden buiten het klooster.

Bij de jonge kloosters, zoals ook Coudewater was, kwam vooral deze laatste maatregel hard aan. Van enige bezitsvorming was daar tot dan toe immers nog weinig sprake geweest. Coudewater was niet gesticht als een adellijke stift, waar slechts zonen en dochters van adellijke of althans zeer gegoede huize hun intrede konden doen.

Naast de weinig adellijke namen, die men in het Dodenboek of necrologium aantreft zoals Hilla van Mauwerick, Elsa van Nassouwen en Hessels van Dronghelen, vinden we er de meeste namen zonder enige adellijke klank; namen, waarvan men zelfs mag vermoeden, dat de draagsters of dragers ervan behalve hun eigen persoon en hun goede wil niet veel meer meegebracht zullen hebben. We vinden, waar het Coudewater betreft, althans nergens iets vermeld over reeds vóór 1464 verkregen grote erfenissen. Wel bevindt zich in het Rijksarchief te Den Bosch in de oude cijnsboeken een lijst van bezittingen, die Coudewater toebehoorden rond het jaar 1500. Het betreft allemaal kleine lapjes grond, die tesamen een heel aardig familiebezit zouden uitmaken, maar die alles bij elkaar toch geenszins in staat zijn om het klooster Coudewater een etiket op te plakken van grootgrondbezit. De lezer oordele echter zelf:

"Een koeyweide en 8 lopens 10 roeden ghenamt Den Mens is ten erfpachte uytghegheven aen Wilhelmus van Lier,
twee mergen by den Empelse Sluys,
twee mergen int Alembroeck,
vijf half hont in den Block,
vier d'halve mergen den Blockencamp,
vijf mergen den Luyencamp,
anderlave mergen in de Beurse,
twee mergen in den Oostenacker,
twee mergen in den Roonput,
eenen malder zaaylants,
drie mergen in de Ryscampen,
eenen mergen anderhalve hont in de Schilverstraat,
twee en een half hont in het Crocx campke,
vier mergen in de Crayencamp,
eenen sester op den Heesenhof,
drie mergen aan den zeedyk in de Hoeve,

twee schars weyde in de Peper,
vijf mergen aen de Aa-kant,
de Santkuylen met een halve mergen in den Hoeck,
eenen mergen aen de Eynheynis,
eenen mergen aghter Donck,
eenen halven mergen in de Weyvree,
eenen halven mergen in de Hoyvree,
seven mergen in den Yseren Pyl,
vyf mergen in den Morenhoff,
drie halve mergen twee hont in de Wyckse Campen."

Met een goede bewerking van de grond en een goed oogstjaar, leverden deze bezittingen voldoende op om hiermee de inwoners van Coudewater te voorzien van het nodige voedsel. Er waren blijkbaar zelfs wel jaren, waarin deze grond meer dan voldoende opbracht.

In diezelfde bovengenoemde cijnsboeken in het Rijksarchief te Den Bosch vinden we althans ook uit diezelfde tijd nog een lijst van schenkingen, die het Coudewaters klooster deed aan kloosters en armen in Den Bosch en Rosmalen:

"Twee mudden rogh ten behoeve van het convent van Toebrugh
item ten behoeve van het convent van den Orthen drie sesters rogh,
item ten behoeve van Ons L. Vrouw altaer,
item ten behoeve van de Jesuiten van Den Bosch,
item ten behoeve van de Hieronymus altaer,
item betaelt aen Anthony Heymans ten behoeve van de armen van Rosmalen voor een jaer paght van een malder rogh."

Na kennisname van deze stukken blijft echter toch de vraag: waren de daarin genoemde bezittingen vast bezit van het klooster, dat op een normale manier was gekocht of verkregen of reeds vóór 1464 aan het klooster waren vermaakt, óf waren het misschien erfgoederen, die ná 1464 aan Coudewater ten deel vielen en die daarom met de dood van de desbetreffende kloosterling weer aan de familie buiten het klooster moest worden teruggegeven?

Men zou bijna geneigd zijn om aan te nemen, dat bovengenoemde bezittingen afkomstig zijn uit de erfenis van Broeder Hessels van Dronghelen, wiens sterfdag in het Dodenboek vermeld staat op 24 februari 1484. Het aantal stukken grond op de bovengenoemde lijst van Coudewaters bezittingen komt althans vrijwel overeen met het getal van 28 *erfgoede*

bij zijn intrede in Coudewater. Wij lezen in het Necrologium: "24 februari 1484: Broeder Hessels van Dronghelen, die in de H. Orde quam met syne huysvrouwe ende dry dochteren: hy heeft honderd rynsguldens ende 28 erfgoede den cloester ghebracht, ende oock een scoon moer des jaers wert 70 rynsguldens; bidt voor syn siel. Item hy heeft ghemaect den cloester der vier hoochtyden een menghelen wyns ende ghebraden ende een bouwelinck."

De hier vermelde huisvrouw stierf op 12 september 1499: "Eerweerdighe Suster

Elsa van Nassouwen, wylnaer (=wijlen) Broeder Hessels van Dronghelen huysvrouwe, die tesamen hier quam met hare dochteren met vele bezittinghen." Van hun drie dochters staat de sterfdag van Zr. Joris, een eenvoudige lekenzuster (conversyn), die stierf aan de pest, vermeld op 5 januari 1517, terwijl Zuster Maria van Dronghelen overleed op 15 juli 1519 en Zr. Jenneken op 8 maart 1533. Het is niet bekend of er uit dit huwelijk ook nog andere kinderen waren.

Ook met deze gegevens zijn beovengenoemde vragen echter nog niet beantwoord. Helaas hebben we tot nu toe noch in de genealogie van het Oud-Brabantse geslacht Van Dronghelen een *Hessels* noch in de genealogie van de Van Nassouwen ene *Elsa* kunnen ontdekken. Noch betreurenswaardiger is het, dat het Dodenboek hier geen leeftijden vermeldt noch hoeveel jaren een van deze mensen in de Orde is geweest. Daarmee zouden we immers een sleutel hebben gehad tot de oplossing van bovengenoemde vragen. Hoe het ook zij, in ieder geval was door de maatregelen van Philips op 2 januari 1464 voor het klooster Coudewater de mogelijkheid afgesneden om nog verder tot een noemenswaardige bezitsvorming te komen. Daarmee was Coudewater gedoemd een klooster te blijven zonder een gezonde materiële basis voor zijn bestaan. Zijn bestaanszekerheid, zo we die al niet wankel mogen noemen dankzij de vele vrienden en weldoeners en dankzij de welwillendheid van de naaste omgeving, werd door deze maatregel in ieder geval sterk conjunctuurgevoelig en hing grotendeels af van de voor- of tegenspoed van diezelfde omgeving, van een goed of slecht oogstjaar dus. Was dit laatste het geval, dan zal men in het klooster de sobere buikriem nog wel eens wat steviger hebben moeten aanhalen. In zulke omstandigheden bleek dan weer eens heel duidelijk, hoe belangrijk het is een goede keukenzuster te hebben, die met weinig middelen toch als het ware nog wonderen weet te verrichten. Zo iemand zal ook wel Zr. Eva geweest zijn, wier sterfdag vermeld staat in het Dodenboek op 3 januari 1499. Voor de kroniekschrijfster was blijkbaar niets zo belangrijk, zelfs de familienaam niet, als dit ene, dat van deze Zuster opgeschreven staat: *ierste focarie* d.w.z. eerste keukenzuster (*focarie* komt van het latijnse woord *focus*, wat *haard* betekent).

Uit dit alles blijkt duidelijk, dat de economische krappe situatie van het klooster Coudewater wel degelijk een woordje moet hebben meegesproken bij het uitstellen van de bouw van de eigenlijke abdijkerk tot 1475. Dat bovendien de eerste steenlegging voor deze kloosterkerk door de Abdis geschiedde *in de naam van Willem van Egmont, die den cloester veel weldaden heeft gedaan*, duidt er ook wel op, dat deze man de Zusters wel een aanzienlijke ondersteuning zal hebben verleend om tot de bouw van de kerk te kunnen overgaan. Deze Willem van Egmont, heer van Haps, die stierf in 1494, was de derde zoon van Willem van Egmont, de broer van de hertog Arnold van Gelre.

Volgens Rector Zwijsen in zijn *Handschrift van Coudewater* werd deze abdijkerk niet geheel gebouwd in de heilige Linie, zoals dat toch vanaf de vierde eeuw tot in de eerste helft van onze eeuw veelal gebruikelijk was: d.w.z. dat de kerk met de abdis naar het oosten gebouwd werd, vanwaar de zon opgaat, omdat Christus in de

liturgische teksten nog al eens vergeleken wordt met de Zon: *Sol Invictus* d.i. onoverwinnelijke zon: *oriens ex alto* etc. De Coudewaterse abdijkerk werd gebouwd van het zuidwesten naar het noordoosten. Van deze kerk uit 1475 zijn er geen overblijfselen meer aanwezig, tenzij misschien een grafkelder, die zich bevond voor het hoogaltaar en die bestond uit een grafkamer met twee uitlopers in de vorm van gangen. Dat een boerenwagen vele tientallen jaren geleden ongeveer op de plaats van een van deze uitlopers in de grond wegzakte en daarbij op metselwerk terecht kwam, zou een bevestiging hiervan kunnen betekenen. De volksoverlevering heeft er echter van gemaakt, dat Coudewater door een onderaardse gang in verbinding zou hebben gestaan met het landgoed de Wamberg, waardoor de Zusters en Broeders in geval van een onhoudbare belegering door roversbenden zouden hebben kunnen vluchten. Dit lijkt ons echter erg onwaarschijnlijk, niet slechts vanwege de terreinomstandigheden, maar vooral ook vanwege het feit, dat de Wamberg zelf nooit een echt versterkt kasteel is geweest. Uitgebreide opgravingen op het voorplein van Coudewater, links van het hoofdgebouw, zouden ons misschien de waarheid omtrent dit alles kunnen onthullen.¹

De (mogelijke) verklaring van het toponiem *De Maliskamp* 1

Wim Veekens

Mededeling vooraf

Onlangs, kort nadat ik de kopij voor het onderstaand artikel bij de redactie had ingeleverd, verscheen het boek *Nederlandse plaatsnamen* van G. v. Berkel en K. Samplonius. Wat daar op blz. 145 over *Maliskamp* verteld wordt, is van mij afkomstig. In een brief van 7 oktober 1989 heb ik de in het boek vermelde gegevens, d.w.z. de oude naamsvormen en de verklaring, naar Samplonius

---

¹ Geraadpleegde bronnen voor hoofdstuk VI: C.R. Hermans, *Mengelwerk* (Den Bosch, 1850); L.H.C. Schutjes, *Geschiedenis van het bisdom Den Bosch* (St. Michielsgestel, 1873); J.C. Brandt-Corstius, *Geschiedenis van de Nederlandse literatuur* (Utrecht, 1959); Kronieken van Coudewater (Uden, Maria Refuge); Dodenboek van Coudewater (Uden, Maria Refuge); Handschrift van Rector Zwijsen (Psychiatrisch Ziekenhuis Coudewater); L. v.d. Meerendonk, *Tussen Reformatie en Contra-Reformatie* (Tilburg, 1967); H.P.H. Jansen, *Middeleeuwse geschiedenis der Nederlanden* (Utrecht, 1965); Cijnsboeken (Rijksarchief Den Bosch); W. Moll, *Kalender voor de Protestanten in Nederland* (Arnhem, 1863); G. v.d. Elzen - D. Hoevenaars, *Analecta Gysberti Coeverinckx* (Den Bosch, 1905-1907); Liturgisch Woordenboek, (Roermond, 1967).

opgestuurd. Deze heeft alles nagenoeg letterlijk overgenomen. De vorm *Meliskamp* heeft hij echter weggelaten, waardoor de zinsnede "Het 1e lid doet denken aan een persoonsnaam *Melis*" enigszins vreemd overkomt. De lezer gelieve mij dus niet van plagiaat te beschuldigen! (In diezelfde brief heb ik ook nog mededelingen gedaan over o.a. *Deuteren, Halder en Lage Wijst*.)

Wie op zoek gaat naar de naam Maliskamp in naamkundige woordenboeken, tijdschriften of anderszins, zal moeten vaststellen dat daar weinig over geschreven is. In twee afleveringen doen we een poging dit Rosmalense toponiem uit de naamkundige vergetelheid te halen. Het schrijven van het artikel is mede ingegeven door de uitdagende zinsnede uit een van de verschenen afleveringen van Rosmalla Extra: "U heeft zich waarschijnlijk ook weleens afgevraagd hoe ons dorp aan de naam Rosmalen komt, wat de oorsprong van de naam Maliskamp is..."¹ Wat de naam Rosmalen betreft, verwijzen we naar vorige nummers van Rosmalla².

Het feit dat het in september a.s. zestig jaar geleden is dat de H. Bernadettekerk geconsacreerd werd, heeft er ook toe bijgedragen dat we hier over Maliskamp het een en ander op papier zetten³.

Benoeming van Maliskamp

Wie de *Gemeentegids Rosmalen 1995* op blz. 8 opslaat, leest dat "de gemeente het dorp Rosmalen, de wijk Hintham en de buurtschappen Kruisstraat en Maliskamp [omvat]." Een uitgave van de provinciale VVV uit 1962 en een aardrijkskundig woordenboek uit 1968 spreken ook van 'buurtschap'⁴. In werken uit de vorige eeuw noemt men Maliskamp een 'buurt'⁵, terwijl men in die eeuw Maliskamp ook nog als 'gehucht' kwalificeert⁶. We treffen deze kwalificatie reeds eerder aan,

---

¹ Zie o.m. *Rosmalla Extra, 4b (1994)*, pag. 54.

² W. Veekens, "De naam Rosmalen???", in *Rosmalla*, 1-5 (1991), pag. 5-11; "De naam *Rosmalen*. Enkele aanvullingen", in *Rosmalla*, 2-7 (1992), pag. 10-13. Voor de naam *Hintham* zie W. Veekens, "De naam *Hintham* toponymisch-bibliografisch toegelicht", in *Rosmalla*, 3-1 (1993), pag. 3-7.

³ De Maliskampse kerk is een bijzonder godshuis: het is de eerste kerk in Nederland die aan de heilige Bernadette Soubirous is toegewijd.

⁴ *Reisboek van Noord-Brabant uitgegeven door de Provinciale V.V.V. van Noord-Brabant* (Eindhoven, [1962]), pag. 564; K. ter Laan, *Van Goor's Aardrijkskundig Woordenboek van Nederland* (Den Haag-Brussel, 1968³), pag. 257.

⁵ A. van der Aa, *Aardrijkskundig Woordenboek der Nederlanden* (Gorinchem, 1846), VII, pag. 618; S. Heringa, *Aardrijkskundig Handwoordenboek van Nederland* (Utrecht, 1874), pag. 152.

⁶ C. Hermans, 'Sleutel ter verklaring der meeste oud-Germaansche eigennamen van steden, dorpen en gehuchten (....) in Noord-Brabant', in: *Geschiedkundig Mengelwerk over de Provincie Noord-Brabant* ('s-Hertogenbosch, 1841) II, pag. 103; A. v.d. Aa, 1874, IX pag. 645.

onder meer in 1785: "... de gehugten sijn Hintham, Heijnis, Maliscamp, [enz.]"⁷. De laatste decennia wordt Maliskamp niet alleen beschouwd als een 'wijk'⁸, maar ook als een 'dorp'⁹. De borden aan de bebouwde kom van Maliskamp wijzen erop dat Maliskamp niet als 'wijk', maar eerder als '(kerk)dorp' gezien moet worden¹⁰. Welke status men ook aan De Maliskamp wil toekennen, het is in ieder geval een plaats die het verdient om naamkundig nader bestudeerd te worden.

Oude naamsvormen

Mallescamp (ca. 1690)¹¹; (Marie Cappe) uyt de malles camp (1695)¹²; van deze dorpe van Rosmalen (...) ter plaatse Malliscamp (1752)¹³; een Camp van vier mergen in de Maliscamp (1752)¹⁴; drie lopens teulland in Maliscamp (1752)¹⁵; Zomer Weg na Maliscamp (1785)¹⁶; (het goed) Eijkenburgt geleegeen in de Maliscamp (1787)¹⁷; Meliskamp (1794)¹⁸; desselvs goed genaamt Eikenburg (...) in den Maliscamp (1802)¹⁹; Meliskamp (ald Vinkel Riv.) (ca. 1825)²⁰; buitenverblijf Eikenburg alhier in Maliskamp (1829)²¹; Meliskamp (1841)²²; Maliskamp of Meliskamp (1846)²³; Maliskamp (1874)²⁴; Maliskamp of Meliskamp (eind 19de Eeuw)²⁵; de naam der

---

⁷ H. de Werd, *Rosmalen was een ellendig land* (Zaltbommel, 1982), pag. 133.

⁸ *Vuga's alfabetische plaatsnamengids van Nederland* ('s-Gravenhage, 1988), pag. 83; *Grote Provincie Atlas Noord-Brabant Oost* (Groningen, 1990).

⁹ A. van Oirschot e.a. (red.), *Encyclopedie van Noord-Brabant* (Baarn, 1986), III, pag. 21; H. Heger, *Alfabetische Plaatsnamenlijst van Nederland* (Dordrecht, 1987), pag. 65.

¹⁰ A. van Oirschot e.a. stellen dat Maliskamp tot een villabungalowdorp is uitgegroeid (zie noot 9).

¹¹ C. Swanenberg, *Wiej wè bewaort...* (Delft, 1986), pag. 190.

¹² P. Kappen, *Genealogie Familie Kappen* (Nuland, 1994) pag. 51.

¹³ E. Coppens, *Het geslacht Coppens te Berlicum en Rosmalen* (Den Dungen, 1981), pag. 101.

¹⁴ Idem, pag. 101.

¹⁵ Idem, pag. 101.

¹⁶ J. Camp, *Caart Figuratief der Gereformeerde Inundatie van de Hoofd-Stad, Forten en Situatie van 's-Hertogenbosch* ('s-Hertogenbosch, 1785).

¹⁷ H. de Werd, *Rosmalen in oude ansichten* (Zaltbommel, 1980), III, pag. 7.

¹⁸ H. Verhees, *Kaart figuratief van het grootste gedeelte van Bataafsch Brabant*, enz. Onder het gehucht Aarle bij Best kwam omstreeks 1660 de veldnaam *Den Melis camp* voor (*Campinia* 10-37 (1980), 22); in het Belgisch-Limburgse Hamont kwam ook *Meliskamp* voor (*Naamkunde* 2 (1970), 31, noot 28).

¹⁹ H. de Werd, *Rosmalen Vroeger*, (Rosmalen, 1985), pag. 287.

²⁰ A. Brock, *De Stad en Meierij van 's-Hertogenbosch of Derzelve Beschryving*, enz. (Veghel, 1978), off-setdruk van manuscript, ca. 1825, blz. 340, kaart.

²¹ H. de Werd, *Rosmalen Vroeger*, pag. 287.

²² C. Hermans, Sleutel ter verklaring der meeste oud-Germaansche eigennamen van steden, dorpen engehuchten (...) in Noord-Brabant, in: *Geschiedkundig Mengelwerk over de Provincie Noord-Brabant* ('s-Hertogenbosch, 1841) II, pag. 103.

²³ A. v.d. Aa, *Aardrijkskundige woordenboek*, VII, pag. 618.

²⁴ S. Heringa, *Aardrijkskundige Handwoordenboek*, pag. 152.

²⁵ P. Witkamp, *Aardrijkskundig Woordenboek van Nederland. Nieuwe uitgaaf bijgewerkt door M.A. Sipman*

Parochie is: De Maliskamp (1934)²⁶; Maliskamp, Maleskamp (1968)²⁷.

Het geheel aan naamsvormen overziend stellen we vast dat reeds vroeg de vormen met 'de' en zonder 'de' elkaar afwisselen. Nu nog doet dit verschijnsel zich voor: officieel is de naam Maliskamp, terwijl de autochtone Rosmalenaren en streekgenoten het steeds over 'de Maliskamp' hebben (zie ook de stichtingsoorkonde uit 1934).

De Maliskampse kerk, getekend door Klouwen in 1949, 1985².

Uit de oude vormen blijkt dat Maliskamp al aan het eind van de 17de eeuw geen veldnaam in zijn oorspronkelijke betekenis, **veld -naam**, meer is, maar eerder de naam van een nederzetting of gehucht: Marie Cappe (Kappen) en haar vader Jan Arien Cappe komen beiden uit het gehucht *de* Maliskamp (zie boven: 1695)! Wat verder opvalt is dat aan het einde van de 18de eeuw zomaar opeens de vorm met 'Melis-' opduikt. In de 19de eeuw komen we deze door de Boxtelse landmeter en cartograaf Hendrik Verhees (1744-1813) ingevoerde schrijfwijze herhaaldelijk tegen. Vermoedelijk een kwestie van naschrijverij!

(Arnhem-Nijmegen, z.j. (1895?)), pag. 533.

²⁶ Stichtingsoorkonde van de parochie, 1934.

²⁷ K. ter Laan, *Van Goor's Aardrijkskundig Woordenboek van Nederland* (Den Haag-Brussel, 1968), pag. 257.

Het bestanddeel '-kamp'

Verspreidingsgebied

Taalgeografisch gezien heeft men geconcludeerd dat "de namen op '-kamp' betrekkelijk talrijk [voorkomen] in een smalle strook aan de Maas en verder in den noordoostelijken hoek van [B-] Limburg, ten Noorden van een lijn loopende van Eisden over Asch, Grootte-Brogel, Achel naar Best en Helvoord in Noord-Brabant"²⁸.

In de Noordbrabantse Kempen is het aantal namen op '-kamp' niet groot doordat men daar reeds vroeg een concurrerend woord kende voor 'kamp', namelijk 'bocht'²⁹.

In de Baronie van Breda komt 'kamp' alleen in het oosten voor (bijv. in Gilze en Oosterhout). In het westen van de Baronie is dit woord zeldzaam. Hier gebruikt(e) men meestal 'heining' in plaats van 'kamp'³⁰.

In Oost-Nederland treft men wel weer 'kampen' aan. Hier stelt men 'kampen' tegenover 'essen/enken'.

Betekenis van het woord 'kamp'

a. De primaire (oorspronkelijke) betekenis. Het woord 'kamp' (mannelijk) is ontleend aan latijn 'campus' = "veld". Onder 'veld' moet men hier verstaan: het woeste, open (d.w.z. onbebouwde) veld.

b. De secundaire (afgeleide) betekenis. Al vrij gauw nadat dit uitheemse woord overgenomen is, treedt er een beperking van de primaire, meer algemene betekenis ("onbebouwd veld") op³¹.

Over de beperkte betekenis gaat voornamelijk de onderhavige beschouwing.

De betekenis die nu nog door de agrarische bevolking gebezigd wordt en die zelfs nog in de 'Dikke Van Dale' genoemd wordt, is die van: "met een sloot afgescheiden of anderszins afgepaald veld; 'een kamp weiland'; 'een kamp hooi', een stuk hooiland"³².

Reeds in het Middelnederlands kon 'kamp' deze (secundaire) betekenis hebben: "een akker, een op de een of andere wijze afgeperkt of omheind stuk land van een onbepaalde grootte"³³. Daarnaast had het woord in de middeleeuwen de ruimere betekenis van "veld in het algemeen" (zie boven). Met "omheind" wordt dikwijls

---

²⁸ J. Lindemans, *Toponymische verschijnselen geografisch bewerkt*, N.G.F., Studiën V, (Brussel, 1946), II, pag. 14.

²⁹ A. de Bont, *Dialekt van Kempenland* (Assen, 1969), III, pag. 73.

³⁰ C. Buiks, *Noordbrabantse plaatsnamen, Monografie 3: Teteringen* (z.p., 1990), pag. 121.

³¹ J. de Vries, *Nederlands Etymologisch Woordenboek* (Leiden, 1987²; = 1971), pag. 299.

³² C. Krujtskamp e.a., *Van Dale Groot Woordenboek der Nederlandse Taal* ('s-Gravenhage, 1976¹⁰), I, pag. 1113.

³³ E. Verwijs & J. Verdam, *Middelnederlandsch Woordenboek* ('s-Gravenhage, 1894), III, kolom 1154.

bedoeld dat zo'n stuk omgeven was door een houtwal van levend hout (meestal eikehout). De houtwallen, ook wel houtgrachten genoemd, dienden onder meer om het vee (van een ander) en het wild tegen te houden, om verstuing van de (zand)gronden tegen te gaan en om mensen van brand- en geriefhout te voorzien³⁴.

'Kamp' heeft - zo hebben we hierboven gezien - onder andere de betekenis van een stuk land, meer bepaald een stuk hooi- of weiland. De vele 'kamp'namen in het poldergebied van Rosmalen, Empel en Den Bosch zijn haast zeker in een groot aantal gevallen verwijzingen naar deze afgeperkte (bijv. door sloten) stukken hooi- of weiland.

We menen echter dat voor 'Maliskamp' 'kamp' het beste opgevat kan worden als "heikamp" = "kamptingning", d.w.z. een uit de woeste heide (die deel uitmaakt van de zgn 'gemeynt') gewonnen en omweld blok land.

'Gemeynt(e)'. We zullen dit begrip in de loop van dit artikel nog vaker tegenkomen. Wat werd met zo'n 'gemeynt(e)' bedoeld?

Ter verduidelijking volgen hier dan enkele omschrijvingen.

"Een gemeynt is een gebied met woeste gronden (hei- en moervelden en wild grasland) binnen een bepaalde omgrenzing dat in gemeenschappelijk gebruik is bij de inwoners van één of meer dorpen of bij de inwoners van een deel van een dorp"³⁵

"De Grauwe Gemeente [= gemeynt, WV] was een uitgestrekt gebied met vooral heidevelden [en] was economisch niet onbelangrijk"³⁶.

"De gemeynthe bestond zeker niet alleen uit heide, maar ook uit zandverstuivingen, moerassen en vennen. Op veel plaatsen was de grondwaterstand veel hoger dan nu het geval is. Veel heidevelden zijn de laatste 100 jaar uitgedroogd. In deze ondiepe vennen werd ook ook turf gestoken of gebaggerd"³⁷.

Wat was het belang, met name in economisch opzicht, van deze 'gemene gronden/gemeynthen'?

Men weidde er schapen. Er werd turf gestoken voor de brandstofvoorziening. Er werd leem gewonnen dat men gebruikte voor het dichtmeren van uit wilgehout gevlochten wanden van "huizen" en "schuren" (= de zgn. vitselfstek), voor het aanleggen van vloeren, voor aardewerk in huis, voor het maken van bakstenen. Men vond er buntgras dat men onder meer gebruikte voor het vlechten van bijenkorven; men haalde er "strausel" dat onder het vee in de stal werd gelegd (voor mestbereiding). Men sneed er riet dat vaak als dakbedekking diende. Heiplaggen werden gestoken voor het bouwen van hutten en voor afdekking van

---

³⁴ A. Kakebeke, 'Wallen in ons landschap', in *Brabants Heem*, 1-1 (1949), pag. 7.

³⁵ F. Smulders, 'Dorp, parochie, gemeynt, gericht', in *Brabants Heem*, 7-1 (1955), pag. 3.

³⁶ W. Heesters - C. Rademaker, *Geschiedenis van Sint-Oedenrode* (Tilburg, 1972), pag. 89.

³⁷ A. Kappelhof, 'Ontginningen in de Meierij van Den Bosch 1655-1792', in *Noordbrabants Historisch Jaarboek*, 2 (1985), pag. 200.

stallen, schuren en huizen. Later werden heiplaggen ook onder de stalmest gemengd (=potstalmest). Ook werden deze afgestoken heidezoden benut als versteviging van putwanden. Er werden op de 'gemeynt' eikels geraapt voor de varkens en voor houtaanplant. Zand werd er gegraven om de vloer van "d'n herd" te bezanden. Bijen werden er geteeld voor honing en voor was voor de productie van kaarsen. Hout werd er gehaald voor "de stook" en voor het leveren van bouw materiaal³⁸.

Hier volgen enkele aanvullende omschrijvingen van wat een heikamp was.

"Percelen heide die vruchtbaar waren, moesten door de pachter worden ontgonnen (...). Het land werd dan na omwald te zijn eerst omgespit en bomen en struiken werden met wortel en al verwijderd. Men kon ontginnen tot zaailand, maar er ook een dries, een weiland van maken, dat om de zoveel jaar werd bezaaid met graan. Vooral tussen het Twaalfjarig Bestand [1609 - 1621, WV] werd er in het noorden van de Meierij wat heide aangekocht met de bedoeling dit om te zetten in akkerland"³⁹.

"Overall in de archiefstukken komt men 'heivelden' en 'heikampen' tegen, percelen die bestaan uit heide en omwald of omgracht zijn om aan te duiden dat ze bezit waren van een particulier. Ze werden gebruikt als weidegrond en soms als slecht zaailand (...). Bij elke hoeve hoorde een zekere hoeveelheid van zulke heidevelden, maar ook keuterboeren beschikten over perceeltjes privéheide. Het waren percelen die door de dorpsbesturen met toestemming van de hertog of de lokale heer waren verkocht uit de gemeente"⁴⁰.

Over wat voorafgaat kunnen we enige opmerkingen maken.

Ten eerste: heikampen - de naam zegt het al - zijn gewonnen uit de heide of gemeynt. Ze liggen dikwijls aan de rand van de heide of gemeynt. Al vroeg zijn er aanwijzingen dat aan de rand van of in de nabijheid van waar nu De Maliskamp ligt, heiden of gemene gronden (=gemeynten) lagen. Zo is er reeds in 1300, in een uitgiftebrief van Jan II, hertog van Brabant, sprake van gemene gronden strekkende vanaf 'Roemale' tot aan 'Berlichem'⁴¹. In 1486 wordt een stuk land 'dat Hoehvenne' gekocht samen met daarnaast gelegen land van de gemeynt van Rosmalen en Berlicum⁴². Op een kaart uit het midden van de 18de eeuw wordt

---

³⁸ F. Smulders, *Dorp, parochie, gemeynt, gericht*, pag. 3; W. Heesters - C. Rademaker, *Geschiedenis van Sint-Oedenrode*, pag. 89; J. Molemans, 'De Kempische Gemeente', in *Brabants Heem*, 38-2 (1986), pag. 89-90; C. de Bont, "...Al het merkwaardige in bonte afwisseling... Een historische geografie van Midden- en Oost-Brabant", (Waalre, 1993), pag. 93.

³⁹ A. Kappelhof, *De hoeven van het Bossche Geefhuis*, in *Noordbrabants Historisch jaarboek*, 1 (1984), pag. 102.

⁴⁰ A. Kappelhof, 'Ontginningen in de Meierij van Den Bosch 1655-1792', in: *Noordbrabants Historisch Jaarboek*, 2, (1985), pag. 201. Zie ook: J. Molemans, *Toponymie van Opglabbeek* (Opglabbeek-Leuven, 1984), passim, met name pag. 334 en 344.

⁴¹ H. Camps, *Oorkondenboek van Noord-Brabant, I, De Meierij van 's-Hertogenbosch (met de heerlijkheid Gemert)*, Tweede stuk (1294-1312) ('s-Gravenhage, 1979), nr. 596.

⁴² M. Spierings, 'De Hertog van Brabant, de stad Den Bosch, en de 'gemene gronden'', in *Brabants*

het gebied ten oosten van wat nu De Maliskamp is, en dat gelegen was in een heidegebied, aangeduid met 'Vinkels gemeente'⁴³. Een figuratieve kaart uit 1785 vermeldt ten noorden van De Maliskamp de uitgestrekte 'Rosmaalse Heide' (tegenwoordig wordt dit gebied - wat ervan overgebleven is althans - nog de "Rusmollese of Malleskampse hëij genoemd")⁴⁴. Een veelzeggende zinsnede is deze uit 1800: '[Zij verklaren] hunne schaapen gewijd [te] hebben op 't zoogenoemde Vinkel, gemeentens gronden, geleegeen aan dese of noordzijde de wetering...'⁴⁵ Een ander duidelijk voorbeeld van 't Vinkel (= Vinkelse gemeynt) treffen we in een passage uit 1802 aan; tevens wordt hier naar de 'Rosmalense Heide' verwezen: "desselvs goed genaamt Eikenburg met aangehoorende hoef, landerijen, beemden en houtgewassen gelegen alhier in den Maliscamp, belend oost 't Vinkel west de straat zuyd de weetering en noord de gemeente of heide"⁴⁶.

Ten tweede: heikampen konden bij een hoeve, d.w.z. een boerderij, een (groot) landbouwbedrijf, horen⁴⁷. Op de Brabantse zandgronden kunnen 'hoeven'-namen dikwijls in verband gebracht worden met ontginningsactiviteiten van abdijen en kloosters. Zou een dergelijke, oorspronkelijk door een abdij (van Heeswijk?) geëxploiteerde hoeve (Loofaartse Hoeve?) aan de basis van De Maliskamp liggen? Nader onderzoek van de 'hoeven'-namen in Rosmalen en omgeving kan mogelijk onze vraag beantwoorden.

Wat belangrijk is om te weten is dat op de Noordbrabantse zandgronden, in de 15 de en 16de eeuw, 'hoeve' tevens een aanduiding kan zijn voor een perceel cultuurland in een heidegebied, een stuk ontgonnen heidegrond⁴⁸. Wanneer men deze omschrijving van 'hoeve' vergelijkt met die van 'heikamp', lijkt de conclusie gerechtvaardigd dat 'heikamp' en 'hoeve' elkaar, in betekenis, kunnen dekken. Een paar voorbeelden uit de Buxtelse toponymie lijken dit aan te tonen. In de buurtschap Luissel lag "een heijvelt die Heijhoeve"⁴⁹. De 'Kosterse Hoeve(n)', gelegen in de Kampina, werd als volgt omschreven: "eenen heijcamp des costers huve in die gemeijnte van kempen; eenen heijcamp scostershoeve bij balsvoert"⁵⁰. Een duidelijk voorbeeld van 'heikamp' = 'hoeve' is: "een *heijcamp* die

---

Heem, 34-2 (1982), pag. 58.

⁴³ *Nieuwe Kaart van 't Kwartier Nymegen, uitgegeven te Amsterdam by Isaak Tirion* (ca 1750). Nu nog kent men achter in de Maliskamp de 'Vinkelsestraat' en 'het Vinkel'. De eerste twee genoemde voorbeelden (in: Camps en Spierings) verwijzen zeer waarschijnlijk ook naar deze Vinkelse 'gemeynte'.

⁴⁴ J. Camp, *Caart Figuratief* (zie noot 16).

⁴⁵ H. de Werd, *Rosmalen Vroeger*, pag. 312.

⁴⁶ *Idem*, pag. 287.

⁴⁷ Vergelijk de veelzeggende naam 'Den Hoefschen Camp', gelegen in de ('gemeynte') 'Bodem van Elde' onder Schijndel, in: W. Heesters, *Schijndel. Historische verkenningen* (Waalre, 1984), pag. 110.

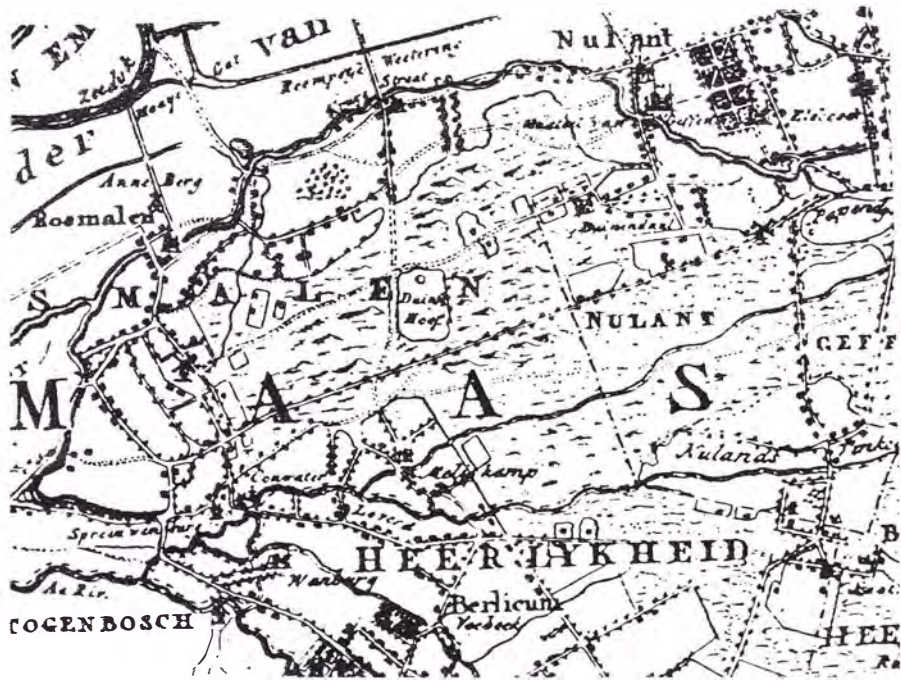
⁴⁸ C. Palmboom, 'De vorming van '-hoeven'-namen in de veenontginnigen van West-Nederland', in: *Festbundel aangeboden aan prof. dr. D.P. Blok* (Hilversum, 1990), pag. 291-292.

⁴⁹ Bosch' Protocol, R. 1222, f59v, 1452.

⁵⁰ Resp. R.A. Boxtel, R. 55, f241, 1476 en R. 60, ongef., 1518.

Krekelhoofsche *hoeve* op Kempen rontsomme in die gemeynt⁵¹.

Ten derde: kampen duiden op een individualistische bebouwingswijze. Boven hebben we de functies van de houtwallen omschreven: vee- en wildkering, levering

Maliskamp ('Meliskamp') 200 jaar geleden, gelegen in een groot heidegebied. Fragment uit: H. Verhees, *Kaart Figuratief*.

van brand- en (boeren)geriefhout en voorkoming van verstuiving. Wat we toen niet vermeld hebben - en wat misschien wel de belangrijkste functie van een houtwal was - is dat zo'n houtgracht een teken van privébezit was. Deze afsluitingen van levend hout (vaak eikehout) werden in zeer veel gevallen door de overheid (lees: de dorpsbesturen) verplicht gesteld, om zodoende de particuliere percelen zichtbaar af te scheiden van de openliggende 'gemeentensgrond'/gemeynt⁵². Ten vierde: over de perioden waarin de kampen ontstaan zijn, zijn al enkele

⁵¹ Bosch' Protocol, R. 1247, f280, 1478.

⁵² Wat in de Meerij geldt voor de tegenstelling gemeynten ↔ kampen, geldt eveneens voor de tegenstelling essen/enken ↔ kampen in Oost-Nederland. Zie: H. Moerman, 'Oostnederlandsche plaatsnamen', in: *Nomina Geographica Neerlandica* 7 (1930), 37-38 en B. Slicher van Bath, *Mensch en land in de Middeleeuwen* (z.pl., 1944; = Arnhem, 1977), II, pag. 3.

opmerkingen gemaakt. We gaan hier nader op die ontstaansperioden in. Een groot deel van de heikampen herinnert aan de ontginningen die reeds vanaf de late middeleeuwen plaatsvonden. In de loop van de 15de eeuw wordt voor het eerst gesproken over verkoop van stukken uit de gemeent aan particulieren. Soms wordt in de documenten aangegeven wat de reden van die verkoop is⁵³.

Wat een zware wissel op de dorpen in de Meierij getrokken heeft, zijn de oorlogen met Gelre (eind 15de eeuw - midden 16de eeuw). Zo verleende in 1494 Maximiliaan van Oostenrijk, hertog van Brabant, vergunning om "30 bunder gemeentegrond te verkopen aan de ingezetenen van Rosmalen en Berlicum tegen een erfcijns. Hierdoor worden de twee dorpen in de gelegenheid gesteld om, door deze verkoop, de achterstallige oorlogslasten en gemeentelasten te voldoen"⁵⁴. In 1512 branden de Geldersen Rosmalen, Hintham en Nuland plat. Door de steeds terugkerende plunderingen, brandstichtingen en brandschattingen (=sommen geld om brand af te kopen) door de troepen van o.a. Maarten van Rossum ("d'n Brander"), waren de dorpsbesturen nogal eens genoodzaakt stukken uit de gemeent te verkopen aan particulieren om zodoende aan extra inkomsten te geraken⁵⁵.

Naast de Brabants-Gelrese oorlogen, zijn de dorpen - en dus de dorpsbesturen - meermaals door ander krijgsgeweld onder druk gezet, bij voorbeeld door de legering van Duitse troepen van de hertog van Holstein gedurende vijf jaar (1572-1577) in de plaatsen rondom Den Bosch, waar zij zich al rovend en plunderend ophielden⁵⁶.

In de 17de eeuw zijn er ook momenten geweest waarop het dorpsbestuur zich gedwongen kon zien om stukken grond van zijn gemeent door particulieren te laten ontginnen om daarmee aan extra geld voor te betalen lasten te komen. Zo stond de eerste helft van de 17de eeuw nog in het teken van de Tachtigjarige Oorlog (1568-1648). Als vestingstad heeft Den Bosch het in die jaren (m.u.v. het Twaalfjarig Bestand, 1609-1621) zwaar te verduren gehad. Uiteraard heeft o.m. Rosmalen hierdoor veel geleden, hetzij door oorlogsgeweld, hetzij door ronddolende Spaanse en Staatse troepen met alle gevolgen vandien.

Toch kunnen er ook heel andere redenen aan de ontginningen van de gemeenten ten grondslag liggen, in het bijzonder na de Tachtigjarige Oorlog (1648). Vanaf deze tijd is er sprake van een zekere vorm van grondpolitiek die uitgevoerd werd in opdracht van de Staten-Generaal vanuit Den Haag. We hebben het hier dus over (Staats-)Brabant uit de Generaliteitsperiode! Door het in cultuur brengen van

---

⁵³ C. de Bont, "...Al het merkwaardige in bonte afwisseling.. Een historische geografie van Midden- en Oost-Brabant", (Waalre, 1993), blz. 94.

⁵⁴ W. van de Heijden, *Berlicum. Zwerftocht door het verleden* (Berlicum, 1982), I, pag. 159.

⁵⁵ C. de Bont, "...Al het merkwaardige in bonte afwisseling ..... Een historische geografie van Midden- en Oost-Brabant" (Waalre, 1993), blz. 94

⁵⁶ J. Poelman, *Van klooster tot psychiatrisch ziekenhuis. Geschiedenis van Coudewater* (Rosmalen, 1968) Historisch Supplement IV, pag. 100.

de woeste gemeyntegronden werden deze gronden meer waard met als gevolg dat ze na verloop van tijd aangeslagen konden worden in de grondbelastingen. Tevens heerste toen de mening dat door de winning van de gronden de bevolking nog meer zou groeien, wat dan weer een grotere opbrengst aan belastingen voor de Staten zou betekenen⁵⁷!

Het is bekend dat in het tijdvak 1650-1675 het cultuurareaal in de Meierij behoorlijk is toegenomen doordat in die periode een groot aantal vergunningen aan de dorpen werd afgegeven om percelen uit de gemeynt te verkopen aan particulieren (vaak ingezetenen van het dorp dat de grond verkocht). Met de opbrengst van deze verkochte percelen werden dikwijls (oude) schulden door de dorpsbesturen afgelost⁵⁸.

Mogelijk is De Maliskamp in een van de genoemde perioden ontstaan, waarbij het dan zijn ontstaan te danken zou hebben aan de geschetste politieke en/of geldelijke noden van het Rosmalens dorpsbestuur. Nog een opmerking: dat de oudste tot nu toe gevonden vorm, 'Mallescamp', uit omstreeks 1690 dagtekent, betekent nog niet dat De Maliskamp niet ouder kan zijn⁵⁹.

Genealogieën aanwezig bij Heemkundekring *Nuwelant*

W. Leenman

- Van Krieken**, 1700-heden. Nuland, Geffen, Den Dungen, Heesch, Rosmalen, Berghem, Oss;
- Petrus Maas**, 1700-heden. Berlicum, Nuland, Rosmalen, Geffen;
- Van Niftrik**, ± 1669-1930. Niftrik, Geffen, Nuland, Oss, Heesch, Berghem;
- Langens**, 1670-1940. Geffen, Nuland, Deurne, Rosmalen, Heesch;
- Roovers/Rovers**, 1500-1988. Berlicum, Middelrode, Nuland, Rosmalen e.a.;
- Van Santvoort/Zandvoort**, 1700-1950. 's-Bosch, Geffen, Heesch, Nuland, Rosmalen;
- Schouten**, 1650-1900. 's-Bosch, Berlicum, St.Michielsgestel, Den Dungen, Dinther, Rosmalen, Geffen, Veldhoven, Esch;

---

⁵⁷ A. Kappelhof, *Ontginningen...*, pag. 203.

⁵⁸ Idem, pag. 210.

⁵⁹ Voor Belgisch-Limburg geldt ook dat nogal wat namen van kampongginningen uit de late middeleeuwen stammen. Deze veldnamen duiken echter vooral in de 16e en de 17e eeuw op. Zie de diverse studies over de Belgisch-Limburgse toponymie door J. Molemans.

-**Swaenbergen/Zwanenberg**, 1500-1700. Berlicum, Heeswijk, Nuland, Rosmalen, 's-Bosch;

-**Adr. P. Bekkers**, 1700-heden. Nuland, Rosmalen;

-**Van Berne/Verberne**, 1630-heden. Woensel, Dinther, Geffen, 's-Bosch, Nuland, Rosmalen;

-**Van der Biezen**, 1500-heden. Alem, Berlicum, Den Dungen, Heeswijk, Dinther, Duisburg, 's-Bosch, Nuland, Oerle, Rosmalen;

-**Cooijmans**, 1700-1902. Den Dungen, St. Michielsgestel, Berlicum;

-**Van Druenen**, 1700-1940. Geffen, Heeswijk, Heesch, Nistelrode, Nuland;

-**Glaudemans/Gloude-mans**, 1498-heden. Berlicum, Geffen, Heesch, Heeswijk, Schijndel, Nuland, Rosmalen, Driel;

-**Van Grinsven**, 1350-1750. Den Dungen, Berlicum, Rosmalen (parochie Nuland)

-**Van Hagens**, 1600-1944. Düsseldorf, Jülich, Roermond, Vught, 's-Bosch, Nuland;

-**De Haas**, 1650-1988. Geffen, Nuland;

-**Hanegraaf**, 1575-heden. Alem, Berlicum, Dussen, Den Haag, 's-Bosch, Empel, Heesch, Moergestel, Nuland, Maasdriel, Nistelrode, Rotterdam, Rosmalen;

-**Van Hassel**, 1600-heden. Berlicum, 's-Bosch, Maasdriel, Nuland, Rosmalen;

-**Heijmans**, 1570-1950. Berlicum, Rosmalen, Nuland;

-**Van Helvert/Van Helvoirt**. Drunen, Baardwijk, Waalwijk, Oisterwijk, Nieuwkuijk, Elshout, Vlijmen;

-**Van Gogh**, 1637-1912. Geffen, Heesch, Nuland, Rosmalen, Berlicum;

-**Dirk van Venrooy en Marga Siepkens**, 1700-1940. Den Dungen, St. Michielsgestel, Rosmalen, Nuland, Geffen;

-**Van de Weste(r)laken**, 1350-1800. Berlicum, Den Dungen, Rosmalen;

-**Foolen**, 1700-1900. Breugel, Gerwen, Nuenen, Son, St. Oedenrode, Lieshout, Asten, Nederweert;

-**Verstappen**, ± 1620-1937. Aarle-Rixtel, Gemert, Nuland, Uden, Heesch, Geffen, Rosmalen, 's-Bosch, Den Dungen, Dinther, Beek (en Donk).

Aanwezige genealogieën in boekvorm: **Spierincks / Spierings, Van Nuland, Van Nistelrooy en Wijnen** (1650-1920). Inlichtingen: A. van Aggelen, Burg. Theunissenstraat 27, 5391 AC Nuland tel. 04102-23839.

Rusmolle en Leuven

Driek van Grette

't Waar d'r druk, de zotterug den 22ste april smèrres um kwart over zeuve op 't gildeplein hier. De buurt wies nie wèt 'r oan de haand waar. Ze dochte dèt 'r 'n skoolreisje stond te gebeure, mar doar waar de klocht, die doar stond, toch vort

'n bietje te oud veur. 't Blik de Rusmollese Heemkundekring te zen, kloar vur unnen excursie noar Leuven, dè skon stèdje in d'n Bels mi zo'n 25000 inwoonders, woar ge Rusmolle ok tegekومت, mar dè gelukkig **nie** gedoan hi woar ze in Rusmolle super goed in zen: **afbreken!** Zo'n virtig Rusmollese heemkundige han

De Heemkundekring Rosmalen in Leuven. Foto Arie van de Ven. Coll. Heemkundekring Rosmalen.

d'r èige opgegeve vur dees stukske cultuur pruuve: Sjaak van M'rienus van Kubbese, Henk van Driek Langens, Tieske van Hèin Creij, Mien van Toon Verstappen, juffrouw Wil van de Krausstroat, Lies van Toontje de smid, Theo Derksen d'n ouwe sik van Rusmolle en nou veurzitter van de Heemkundekring, 't bovemisterke van Hinthum, de mister van d'n bèkker, Sjaan van Harrie de Koelewijn, Jan Hessels, Lee Plas, Arie van de Ven, Arie Boon, Cor van Jan Verstegen, de skilder, Jan Derhaag, Kees d'n Hellemonder, An van Wim van Sjeffe, Dien van Hemkes, Jeanne van Toon van Jan Heijmans uit 't Sprokkelbosch en nuum mar op en de miste mi hullie minse of vrouwe. Ik hurde dè onze cultuurwethouwer ok gère meegegoan ha mar dèt ie vanweges de uurste c'munie van de twilling thaus nie gemist kos worre. Zo ziede mar wir dè wethouwers ok mar gewoon minse zen die thaus mee moete oanvatte. Mi 'n stuk of tien luxe wagens dinne ze op de Belse grens op af en ok doar han ze nog nie krek van "Sjenge" geheurd. Uitgesproke de sik moes stoppe. Ze dochte v'rdorie dèt ie op diesel reej in ploats van op benzine. 't Is toch wè, wanne! In Leuven zelf kriege ze noa de koffie 'n rondlèijing en wier d'r 'n bezoek gebrocht oan 't skon ouw roadhaus doar, woar 'n merakels mooi skilderèj hong van Anna van Roesmalen,

wè ge uit moet spreke es Anna van Roosmalen. Anna van Rusmolle dus, die in de geschiedenis van Leuven unne belangrijke rol gespuld ha. Vandoar dè p'rtrèt. De mister van d'n bèkker vond, dè ze wel 'n bietje liek op Anna van Em Creij, die mi durre durskesnaam ok Anna van Roosmalen skrief. Gellie snapt wel, dè dè kore op de meule van Tieske Creij waar. Noa de wandeling dur 'n sakkerjuus goed gerestaureerde Begijnhof -de kènderkôpkes waare krek iets te veul vur enkele vrommese- stond 'r 'n Bourgondische koffiëtoafel kloar. Minse, minse wè wier d'r geëte! 't Liek wel of sommige 'n week in de skutskoj gestoan han. Luxe breujkes, koffiëbreujkes, krintemik, wittemik, tèrwebrood mi alles d'r op en d'r oan. 't Kos nie op! Toen iedereen wè uitgerust waar wier de kattendroal en de vlooiemèrt nog ifkes bekeke. In de kerk makte Sjaak en de mister d'r èige nog druk over veul verdwene skons uit de Lambertuskerk. Te hard vond unne Bels! Sina van Sjake zaag op 't mèrtje unne skonne koffiëmeule, mar ze ha allinnig 't bèkske mar nodig. Zo gek krieg ze diejen Bels toch nie. Es leste stond de abdèj mi dezelfde withirre es in Hezik op 't pr'gram. Ze wiere doar rondgelèijd dur unne poater die doar in Leuven nog wè les gehaad ha van unne Rusmollese witheer: Milo van Lee, ge wit wel unne zoon van Jan van Lee van de Krausstroat. Dè waar dus wir Rusmolle wè de klok sloeg. De refter, de bibliotheek, de k'pel mi de skoone zetel vur d'n abt... 't Wier glijk bewonderd. Een van de durskes gong nog ifkes op diejen abte-stoel zitte, van muugighèd. 't Poaterke ha dè goed gezien. "Ik geleuf dè we vandaag de uurste abdis hebbe", zin ie tusse neus en lippe deur. Dè wefke van dieje zetel af mi unne

Herinnering aan de eerste H. Mis van pater van Lee, Norbertijn, zoon van Jan van Lee op de Kruisstraat. Coll. Henk de Werd.

kop es 'n t'maat, dè snapte gullie wel, wanne! De hil excursie stond min of meer onder lèijing van Mari van de Ven, van Aries dus, unne Rusmollese jonge die in Leuven op d'n universiteit studeert en es derde in men rèjke de eer van Rusmolle doar hog houwt. Den Bosch mag dan vriendskapsbaand hebbe mi Leuven, Rusmolle en Leuven hebbe dur die Anna van Rusmolle en dur dieje poater van Lee en ok nou nog dur Mari van Aries wè mi mekare. De Heemkundekring kan oe Leuven aanbevelen. Goa 's kèke noar "ons" Anna van Roesmalen doar.

'Zoen' in Rosmalen

Gerrit Mol

Nee, beste lezer, dit wordt geen verhaal voor een doktersromannetje, al zou de titel dat wellicht doen vermoeden. Dit verhaal ben ik op het spoor gekomen bij het lezen van "Rituele repertoires", een werkelijk schitterend boek, geschreven door Gerard Rooyakkers. Een "moetje" voor alle Brabant-liefhebbers. In hoofdstuk 7 *De rituele markering van het dagelijks leven* vertelt de schrijver over "aflijvigen en doodsmalen". Natuurlijk gaat het dan over begraven en gebruiken rond begrafenissen. Rooyakkers vermeldt de begrafenis van een zekere Peter Sijmonss uit Berlicum op 27 November 1581. Met deze Peter was het niet best gesteld. Hij was namelijk vermoord door -o schande- Andries Claes uit Rosmalen. Natuurlijk was mijn nieuwsgierigheid toen helemaal gewekt, want ik houd (ook) van detectives. Volgens Rooyakkers is het verhaal helemaal te lezen in een aflevering van het tijdschrift *Taxandria* uit 1917. Dank zij onze onvolprezen Rosmalense bibliotheek heb ik een kopie van dat artikel op de kop getikt. En zo kunt u dit verhaal nog eens nalezen, weliswaar niet door een ooggetuige, maar er zal toch wel het een en ander van waar zijn.

Peter uit Berlicum is dus vermoord door Andries uit Rosmalen. Het moet geen gewone vechtpartij zijn geweest, want Peter was al bejaard, en een echte Rosmalenaar heeft altijd eerbied voor grijze haren. Wat de oorzaak van de vechtpartij wèl geweest is, vermeldt de historie helaas niet. Op de begrafenis van Peter komt ook onze vriend Andries. Hij is dus geen lafaard. Andries bekent in het openbaar zijn schuld en belooft dat hij zijn best zal doen de ziel van Peter alle rust te gunnen (*eene belofte tot troost der ziel*). De schrijver van het artikel in *Taxandria* is ene heer Smit uit 's-Hertogenbosch. Ook heeft hij geen hoge dunk van Rosmalen, want wat nu volgt, noemt hij *een beeid van ouderwetsche toestanden in een dorp onder den rook der hoofdstad gelegen*. Nu is moord natuurlijk ook geen flauwe kull! De familie en vrienden van Peter, zo gaat het verhaal verder, willen zich wel met Andries verzoenen (snapt u de zoen nu?). Andries moet dan wel zorgen dat hij de familie niet meer onder ogen komt. Mochten ze elkaar per abuis

toch tegenkomen, dan zal de familie Sijmonss vragen of de moordenaar weg wil gaan. Andries moet ook een houten kruis plaatsen, dat lijkt op het kruis van zuster Heylken Sweens op Sint Annenborch. (De vraag is nu natuurlijk: wie gaat ons iets vertellen over zuster Heylken, en wel het liefst in de volgende Rosmalla?) De familie zal bepalen waar dat kruis komt. Andries moet verder eem mud rogge aan de armen schenken. In de kerk moet hij onder de toren blijven zitten en op feestdagen moet hij naar de drukste mis, en dan te communie gaan. Verder moet onze dorpsgenoot ook nog vijf missen laten doen voor Peter, en de kosten van de uitvaart betalen. Ik heb wel eens voor minder gezoend in Rosmalen!

Maar.....eerlijk is eerlijk, Andries is ook geen rijke kerel, waarschijnlijk is hij zelfs een kale kip. Hij kan namelijk de 22 gulden van de begrafenismaaltijd niet betalen. Een vriend doet dat dan voor hem, maar wel in twee termijnen!

Voor wie dit smeuge verhaal wil controleren: het is ook te vinden in het *Protocol der schepenbank van Rosmalen van 1580-1586*. En dat protocol kunt U vinden in het rechterlijk archief van Rosmalen en dat weer in het Rijksarchief in Noord-Brabant. Houdoe.

Neomisten in Rosmalen 1: Frans van Rossum uit Hintham

Henk de Werd

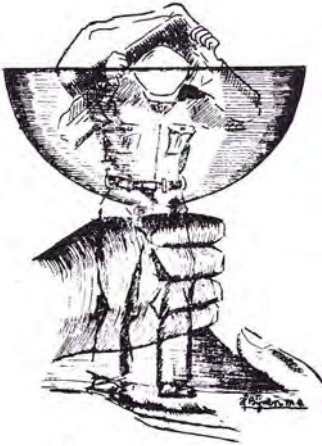
Herinnering aan de eerste H. Mis van Frans van Rossum, wonende op de Tweeberg in Hintham-Rosmalen, op 15 augustus 1945. Coll. Heemkundekring Rosmalen.

"Hulde aan de neomist". De ouderen onder ons herinneren zich ongetwijfeld de fraai versierde bogen met deze tekst voor het huis van de pas tot priester gewijde

Rosmalenaar, die zijn eerste H.Mis zou opdragen in de parochiekerk. Rosmalen heeft veel priesterzonen gekend die hun eerste mis opdroegen in de Lambertus-, Anna of Bernadettekerk. Zelfs de nog betrekkelijk jonge Laurentiuspaolie mocht neomisten verwelkomen.

In de Annakerk te Hintham droeg op 15 augustus 1945 Frans van Rossum zijn eerste mis op. Zijn studie deed hij aan de Katholieke Universiteit van Leuven. Zijn wijding ontving hij ook in

HEER JEZUS,
SAMEN DRAGEN WIJ U OP
ONZE DAG,
ONS WERK
EN ONS LIJDEN.

Aandenken aan de priesterwijding en eerste H. Mis van Frans van Rossum.

processie, Maria ter eere. Donderdagmiddag bracht de Harmonie een serenade onder directie van den heer Michels, welke zeer op prijs werd gesteld."

de stad Leuven op 29 juni 1945. De Bossche krant uit die tijd schreef: "Op O.L.H. Hemelvaart droeg de weleerw. heer Frans van Rossum, aalmoezenier van den arbeid in België, om 10 uur zijn eerste plechtige H. Mis op in de parochiekerk der H. Moeder Anna alhier. Door een keurige stoet van bruidjes werd de neomist gevolgd door cursussen en familieleden naar de kerk gebracht. Bij de H. Mis assisteerden zijn collega's de weleerw. heeren Sluiszen en de Wilt. De weleerw. heer Sluiszen hield de feestpredicatie. Na de H. Mis werd de neomist wederom in stoet naar de ouderlijke woning begeleid, waar vele fraaie bloemstukken en passende cadeaux werden aangeboden. Een der bruidjes, Mia van Balsvoort, hield een keurige toespraak. Zichtbaar aangedaan dankte de jonge priester de buurtbewoners, waarna hij zijn Priesterlijken zegen gaf. Des middags 3 uur celebreeerde de neomist een plechtig lof met

Kinderliedjes en -versjes 8

Van de aan ons toegestuurde kinderliedjes en -versjes wordt bijna nooit melding gemaakt van dichter of componist. Ook bij de redactie zijn deze meestal niet bekend. Volkomen terecht hebben wij reacties gehad op de in de vorige Rosmalla afgedrukte gedichten. Abusievelijk -wat wij ten zeerste betreuen- zijn deze bij de drukkerij terecht gekomen. Wij realiseerden ons dat pas bij het verschijnen van die aflevering. Niet alleen is het gedicht Boerke Naas danig verminkt en Moederke gekortwiekt en ontbreken bij beide gedichten de naam van de dichter, maar tevens vallen geen van beide onder de rubriek kinderliedjes en -versjes. Het zal dan ook zonder meer duidelijk zijn, dat het nooit de bedoeling geweest kan zijn om ze onder die noemer te plaatsen. Bij wijze van uitzondering -wij beogen immers alleen maar kinderliedjes en -versjes te plaatsen- willen wij de door de heer H. Sünnen aan ons toegestuurde officiële versies van de beide gedichten in dit nummer opnemen. Ook het door hem ingestuurde Molentje van Jan Prins, waarmee ook wij, door middel van dit gedicht onze waardering voor René, de

molenaar, willen uitspreken, hebben we in deze aflevering een plaats gegeven. In verband hiermede worden deze keer geen kinderliedjes en -versjes geplaatst (de redactie).

Moederken

't En is van u hiernederwaard,
geschilderd of geschreven,
mij, moederken, geen beeltenis,
geen beeld van u gebleven.

Geen teekening, geen lichtdrukmaal,
geen beitelwerk van steene,
't en zij dat beeld in mij,
dat gij gelaten hebt alleene.

O Moge ik, u onwaardig, nooit
die beeltenis bederven,
maar eerzaam laat ze leven in
mij, eerzaam in mij sterven.

Guido Gezelle

Molentje

Hei, molentje, molentje Hoog-in-den-wind,
wat sta je weer dapper te draaien,
Je doet, of je 't uiterst noodzakelijk vindt,
het licht van den zomer te maaien.

Je kijkt naar de zon en je denkt: "Wat een
[schat,
wat een schat, -laat ik daadlijk beginnen!"
De zon is van goud, maar het licht is te
[glad;
Je haalt er geen hallem van binnen.

De wieken bewegen
en vliegen, en vegen hun schaduwen tegen
[de grond,
de steenen die steunen en draaien en
[dreunen
en kermen al kreunende rond.

Maal verder, maal verder, maar stevig en
[straf,
je werken blijft toch onbegonnen.
Het licht van den zomer, dat maal je niet
[af,
Het licht van de zomersche zonne.

Jan Prins

Boerke Naas

Wie heeft er ooit het lied gehoord,
het lied van Boerke Naas?
't en ha', 't is waar, geen leeuwenhart,
maar toch, 't en was niet dwaas.

Boer Naas die was twee runders gaan
verkoopen naar de steê
en bracht, als hij naar huis toe kwam,
zes honderd franken mee.

Boer Naas, die maar een boer en was,
nochtans was scherp van zin,
hij ging en kocht een zevenscot,
en stak daar kogels in.

Alzoo kwam Naas, met stapkes licht,
en met de beurze zwaar;
hij zei;"Och, 'k wilde dat ik thuis
en in mijn bedde waar!"

Al met nen keer, wat hoort boer Naas,
juist bacht¹ hem in den tronk²?
Daar roert entwat, daar loert entwat:
't docht Naasken dat 't verzonk!

En, eer dat 't veintjen asem kreeg,
zoodanig was 't ontsteld,
daar grijpen Naas twee vuisten vast,
en 't ligt daar neergeveld.

En hoorde noch 't en zag bijkan,
't en voelde bijkans niet,
't en zij dat 't een pistole zag,
en zeggen hoorde: "Ik schiet!"

"Ik schiet, zoo gij, op staanden voet,
niet al uw geld niet geeft
en g'hebt, van zoo gij roert, me man,
uw laatsten dag geleefd!"

Boer Naas ,die alle dagen vijf
zes kruisgebeden³ bad,
om lang te mogen leven, peist
hoe hij in nesten⁴ zat!

"Wat zal ze zeggen," kreesch boer Naas,
"wanneer ik t'huiskaard keer?
Hij heeft het weërom al verhuisd⁵!
die zatlap, nog nen keer!"

"Hooft hier, mijn vriend, believe 't u,
toegt dat gij minzaam zijt,
och schiet ne kogel door mijn hoed
en spaart mij 't vrouwverwijft!

'k Zal zeggen, als ik thuis geraak:
men heeft mijn geld geroofd,
en, letter⁶ schilde 't of ik had
een kogel door mijn hoofd!"

De dief, die meer van kluiten⁷ hield
als van boer Naas zijn bloed,
schoot rap ne kogel deur en deur
de kobbe⁸ van z'nen hoed.

"Bedankt!" zei Naas, en greep zijn slep:

"schiet nog een deur mijn kleed!"
De dief legt aan en Naasken houdt
zijn piteleerken⁹ g'reed.

"Schiet nog een deur mijn broek," zei Naas,
"toen¹⁰ peist¹¹ me wijf, voorwaar,
als dat ik, bij mirakel, ben
ontsnapt aan 't lijfsgevaar."

De roover zegt:"Nu zal 't wel gaan,
waar is uw beurse, snel:
'k heb noch tijd noch kogels meer...."
"Ik wel," zegt Naas,"ik wel!"

Zijn zevenschoot haalt Naas toen uit
en spreekt:"Is 't dat ge u niet,
in een-twee-drie, van hier en pakt,
gij galgendweil, ik schiet!

"Ik schiet, van als¹² gij nader komt,
uw dommen kop in gruis,
en, zoo gij Naas nog rooven wilt,
laat uw verstand niet thuis!"

En loopen dat die roover dei,
de beenen van zijn lijf,
Zoo snel dat 't onbeschrijflijk is,
hoe snel ook ik schrijf!

Hier stoppe ik. Dichtte een ander nu
ne voois¹³ op boerke Naas;
't is waar, 't en was geen leeuwenhert,
maar toch, 't en was niet dwaas!

Guido Gezelle

---

¹ bacht = achter; ² tronk = struikgewas; ³ kruisgebeden = gebeden met gestrekte armen verricht; ⁴ nesten = moeilijkheid; ⁵ verhuisd = verdronken; ⁶ letter = weinig; ⁷ kluiten = koperen geldstukje van 5 centimes; ⁸ kobbe = bol; ⁹ piteleerken = slippas; ¹⁰ toen = dan; ¹¹ peist = denkt; ¹² van als = zodra; ¹³ voois = wijsje.

Verdrinkingslachtoffers

Henk de Werd

Op 17 maart 1831 verscheen voor de Rosmalense burgemeester Willem Siepens een zekere Hendrika Poel, "oud veertig jaren, landbouwster wonende alhier". Zij verklaarde, dat "zoo even ten haren huize een drenkeling was gebragt", die, althans dat vernam ze van de omstanders, Simon Freseneker heette en in St. Oedenrode woonde. De man was door Cornelis Jonkers, een "castelijn" in Den Bosch en Lambertus van den Broek, hovenier, bij het huis van Hendrika Poel uit de bermsloot "nevens den straatweg" gehaald. De twee mannen, die geholpen werden door Hendrik Siepkens en Johannes Josephus Schouten uit Hintham en nog een paar andere mensen, die waren toegesneld "op het gerucht dat voorschreef man uit het water gehaald was" hebben alles in het werk gesteld "om hem weder bij het leven te brengen. Daar de Rosmalense "heelmeester" niet aanwezig was gaf Hendrika Poel de opdracht onmiddellijk een "doctor of chirurgijn uit Den Bosch herwaards te halen". Intussen bleef men bezig om "den voornoemden persoon in het leven terug te brengen, doch vruchteloos". Uiteindelijk verscheen toen "den Heer doctor en Chirurgijn A. Bolsius, die de dood slechts kon vaststellen "na visitatie van het lijk". Hij verklaart dat de man enkel en alleen ten gevolge van "zijn val in het water is gestorven, zonder daaraan eenige verwondingen of andere teekenen te kunnen ontdekken, waardoor men zou kunnen opmaken dat hij eene geweldadige dood zou ondergaan hebben".

Op 15 oktober 1844 verscheen voor de Rosmalense burgemeester Hendrik Siepkens (Hendrik Siepkens was de zoon van de in het eerste verdrinkingsgeval genoemde Willem Siepkens. Willem Siepkens was burgemeester van Rosmalen van 1813 - 1838 en Hendrik Siepkens van 1838 - 1852): Hendrik Eliza de Bergh uit Den Bosch, die verklaarde, dat hij, vergezeld van jonkheer van Theije Hannes, luitenant bij de genie, die dag in de Vliertsche Straat bij zijn hoeve was en een paar kleine kinderen hoorde roepen: "Mie ligt in de sloot". Zij renden er heen en zagen, "dat een meisje oud ontrent 16 jaren in het water lag, hetwelk door hen onmiddellijk daaruit is gehaald en deze oogenschijnlijk nog eenige teekenen van leven gevende door hen in het naastbij gelegen huis, alwaar zij te huis hoorde, is gebragt en alle pogingen zijn in het werk gesteld om haar het leven terug te geven". Tevergeefs echter! De burgemeester, kennis genomen hebbende van dit tragische ongeval, gaat direct naar de weduwe Willemse, alhier aan de Kruisstraat, waar het overleden meisje was heengebracht. Hij hoort daar, dat het meisje, genaamd Maria Diebe, "van een kindje van 3 jaar af bij voornoemde weduwe gewoond heeft en dikwijls door de vallende ziekte werd aangetast". Men mag aannemen dat het meisje "door het krijgen dier ziekte in de sloot was gevallen en verdronken, dewijl geen andere vermoeden kan bestaan". Op verzoek van de heer

Siepkens wordt het lijk nog onderzocht door "den heer Kipp, Heel- en Vroedmeester alhier. Hij stelt vast dat het kind enkel en alleen "door het verdrinken zoude omgekomen zijn".

Op 3 juli 1845 verscheen voor de "eersten assessor der gemeente Rosmalen, bij absentie van den burgemeester" (een eerste assessor is te vergelijken met de huidige wethouder - loco-burgemeester): Wilhelmina Kuijpers, oud 21 jaar, zonder beroep, wonende te Rosmalen bij haar stiefvader Gerardus van der Donk in de Molenstraat. Zij verklaarde, dat Willemijn Peters, zo'n 17 maanden oud, dochtertje van Johannes Peters, die daar in de buurt woonde, bij hen aan het spelen was. Het kindje is waarschijnlijk in een onbewaakt ogenblik weggelopen, vermoedelijk gestruikeld, en in een kleine sloot langs de weg gevallen. Willemijn heeft het kind er uit gehaald "en hoewel alle pogingen zoo door haar als door de moeder van het kind die daarbij tegenwoordig was zijn aangewend, om hetzelfde weder in het leven terug te brengen, echter alles vruchteloos geweest is". Het kind is nog onderzocht door de "heel-, genees- en verloskundige" J. Kipp alhier, die moest vaststellen, "dat het kind alleen spelende in de sloot gevallen en verdrongen is".

Wapendiefstal bij Hendrik Siepkens

Henk de Werd

Hendrik Siepkens, zoon van burgemeester Willem Siepkens, leerlooier te Hintham en later ook burgemeester van onze gemeente van 1838 - 1852 met een jaarwedde van f 125. Hij woonde in het fraaie pand, waar tegenwoordig antiekhandel De Raad gevestigd is. Een gevelsteentje met zijn naam siert nog dit huis. Over zijn installatie als burgervader schreef ik reeds in mijn boek "Rosmalen was een ellendig land" (pagina 66). Hendrik Siepkens was een verwoed jager. In 1878 nam hij zijn 62ste jachtacte in gebruik en hij stond als een uitstekend schutter bekend. Hij had een aardige collectie wapens.

Op 13 april 1831 verscheen Hendrik Ignatius Siepkens, oud 27 jaar, voor zijn vader Willem Siepkens, de burgemeester van Rosmalen. Hij verklaart, dat hij "bij zijn vader den burgemeester Siepkens is inwonende en hij daar ten huize in de zoogenaamde Leerkamer had staan drie jagtgeweren, twee met dubbele loop en een enkel geweer met eene loop". In de morgen van de 13de april bracht hij een bezoek aan de smid en geweermaker Hendrikus Kuijpers in Den Bosch "om aldaar zijne pistolen, die hij daar om te repareren had, te halen". De smid vertelde in zijn enthousiasme, dat hij "gisteren" een geweer gekocht had, "hem zulks latende zien, hij comparant (Hendrik Siepkens dus) dadelijk hetzelfde voor het dubbele jachtgeweer van hem, gestaan hebbende in voorschreve kamer, herkende".

Hintham 16, het voormalige woonhuis van Hendrik Ignatius Siepkens. Collectie Henk de Werd.

Gevelsteen in het pand Hintham 16, waarop de naam van Hendrik Ignatius Siepkens. Collectie Henk de Werd.

Uiteraard vraagt hij de smid-geweermaker van wie hij het had gekocht. "Van twee korporaals der Geldersche Schutterij en wel bepaaldelijk van de 4,5 of 6 kompagnie, die in de stad vernacht (overnacht) en gisteren morgen te Hintham vertoefte hadden voor het huis van zijn vader de burgemeester toen zij passeerde met de bagage-karren". Hij betaalde er acht gulden voor en een fles genever. De heren korporaals werden vergezeld door een kanonnier, gelegerd in Den Bosch. De smid verklaarde, dat hij en zijn smidsjongen de korporaals en de kanonnier wel zouden herkennen, "daarbij voegende dat zij gezegd hadden geïnkwartierd te zijn bij H. van Lieshout in den Zwarten Ruiter op den hoek van de Vischmarkt". Vanzelfsprekend gaat Hendrik Siepkens naar die van Lieshout, informeert naar de korporaals en "speciaal of zij ook zoodanig jagtgeweer met twee looppen bij zich hadden". De vrouw van van Lieshout bevestigt de inkwartiering van de korporaals, die "een klein bruin geweer bij zich hadden en dat zij daarmede zijn uitgegaan en terugkeerende zeide dat zij het geweer verkocht hadden". Ook de familie van Lieshout verklaart, dat "indien zij voornoemde korporaals terugzagen, zij deze zouden herkennen". Of Siepkens zijn geweren nog ooit terugkreeg vertellen de archieven niet¹.

In het kort

Opening Gedachteniskapel. Op donderdag 4 mei 1995 was ik namens de Heemkundekring getuige van de opening van de Gedachteniskapel *Het Vennehof*. Het was een indrukwekkende gebeurtenis die door vele Rosmalenaren bijgewoond werd. Er is reeds veel over geschreven en gezegd. Toch wil ik via *Rosmalla* mijn zeer gemeende dank mede namens de leden van de Heemkundekring uitspreken voor het fantastische werk dat de Stichting Gedachteniskapel in zeer korte tijd heeft verricht. Alle leden van de Stichting wil ik vanaf deze plaats daarvoor hartelijk danken. Het resultaat mag gezien worden, en wat nog meer telt is dat onze Rosmalense

gemeenschap nu een plek heeft om zijn gevallen van alle tijden op gepaste wijze te gedenken. Ik spreek hierbij mijn dank en vreugde uit over de Rosmalense gemeenschap die eendrachtig blijkt te kunnen opereren voor een goed doel. Als blijk van onze waardering drukt de redactie foto's van de openingsplechtigheid af op voor- en achterpagina. (*Arie van de Ven*)

Programma 1995-1996. Het bestuur beraadt zich nog over het programma 1995-1996. Vast staat dat er in september een excursie georganiseerd zal worden door onze burgemeester naar Nieuw-Ginniken. Het bestuur geeft in het septembernummer een volledig programma voor het volgende seizoen. (*Arie van de Ven*)

---

¹ Bron: Register van Proces-Verbalen voor den Burgemeester van Rosmalen. Gemeentearchief Rosmalen.

Inhoud

1

Harry Coppens
Voor U gehoord 3

2

Harry Coppens
Het Huis Van Meeuwen (21 april 1873)

11

J.C.M. Poelman
Van klooster tot psychiatrisch ziekenhuis 12

18

Wim Veekens
De (mogelijke) verklaring van het toponiem
De Maliskamp

28

Wim Leenman
Genealogieën aanwezig bij Heemkundekring
Nuwelant

29

Driek van Grette
Rusmolle en Leuven

32

Gerrit Mol
'Zoen' in Rosmalen

33

Henk de Werd
Neomisten in Rosmalen 1: Frans van Rossum

34

Harry Coppens
Kinderliedjes en -versjes 8

37

Henk de Werd
Verdrinkingslachtoffers

38

Henk de Werd
Wapendiefstal bij Hendrik Siepkens

40

In het kort

Sponsors

De uitgave van *Rosmalla* is mede mogelijk door financiële steun van (tenzij anders vermeld zijn alle bedrijven in Rosmalen gevestigd): Abelen BV, Makelaarskantoor, Burg. Mazairaclaan 2; Van Grinsven Sanidrôme, Raadhuisstraat 4c; Berg Autobedrijf, G. v.d., Hintham 162; Berg Autoschadebedrijf, G. v.d., Hintham 160; Bouwmans, Oliehandel, J., Tweeberg 1; Creij & Van Hoek BV Grond- weg- en waterbouw, Huisbergenweg 6; E.T.I.Bureau Linnenbank BV, Stationstraat 13; Foto Stijntjes, Molenhoekpassage 5; Gebouwenservice H. Pennings & Zn BV, Europaplein 14, Den Bosch; Gloude-mans BV, W., Hintham 117; Heijmans BV, Ver. Bedrijven, Graafsebaan 13; Hoedemakers en Zonen BV, Aannemersbedrijf P., Hintham 68; Huijbregts en Peters Notarissen, Hoff v. Hollantlaan 5; Jaropa Holding BV, J. Stienstra, Bruistensingel 100, Den Bosch; Lambermont Assurantiebedrijf, A., Burg. Woltersstraat 1; Lotus BV Pluimveeslachterij, Biestkampweg 2; Mierlo, Advocatenkantoor van, Pioenroosstraat 20; Modecentrum C. van de Graaf, Dorpsstraat 10; Pennings Bouwmaatschappij BV, H., Sportlaan 21; Pennings en Zonen Bouwbedrijf BV, H., Dorpsstraat 4; Piels, Technisch installatiebedrijf, Friezenstraat 7; Rabobank Rosmalen, Raadhuisstraat 1; Reijmers Schoenen BV, Dorpsstraat 26; Timmers BV Bouwbedrijf, Heikampweg 6; Uden BV, Aannemersbedrijf A. v., Vliertwijksestr. 38c; Verbiesen, Brood- en banketbakker J., Molenstraat 34; Verstappen Handel- onderneming BV, Kloosterstraat 5a; Versteegen Schilderwerken BV, Oude Engelseweg 3a, Den Bosch; Villa Fleurie, De Driesprong; Voets Weg- en Waterbouw, Gebr., Pinksterbloemstraat 4; V.O.F. Gebr. v.d. Plas, Schildersbedrijf, Graafsebaan 5.

Opening Gedachteniskapel Het Vennehof te Rosmalen: het hijsen van de vlag door burgemeester P. van der Velden. Foto Arie van de Ven. Coll. Heemkundekring Rosmalen.